

## **KESKUSTELUJA KUMMALLISUUKSISTA**

**Dialoginen tutkimus pahuuden ja yliluonnollisen merkityksistä**

Kalle Ruppä

Etnologia ja antropologia

Maisterintutkielma

Syyslukukausi 2018

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

## JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Kalle Ruppä	
Työn nimi – Title Keskusteluja kummallisuuksista: Dialoginen tutkimus pahuuden ja yliluonnollisen merkityksistä	
Oppiaine – Subject Etnologia ja antropologia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 55 (sisältää liitteen)
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämän tutkielman tarkoitus on käsitellä merkityksiä, jotka koskevat yliluonnollista ja pahuutta. Tutkimusmetodina on käytetty dialogisia haastatteluita, joissa aiheita on lähestytty keskustellen erityisesti viihteen kautta. Viihde on toiminut nuorten aikuisten kanssa tehdyissä haastatteluissa aiheiden keventäjänä, sillä yliluonnolliseen ja pahuuteen liittyy tiettyä tabumaisuutta, mikä oli nähtävissä myös siinä, että tutkimukseen oli vaikea saada haasteltavia. Lupaus haastattelujen vahvasta anonymisoinnista kuitenkin johti lukuisiin haastatteluihin, joista kahdeksan päätyi tutkimusaineistoksi. Haastatteluja on analysoitu lähiluvun avulla. Analyysiä taustoittavina käsitteinä tutkimuksessa on relevanttiin tutkimuskirjallisuuden tukeutuen käsitelty viihdettä, pahuutta ja yliluonnollista. Tutkielman analyysiosio jakaantuu kolmeen teemaan: uskonnon merkityksen, käsitykset yliluonnollisesta ja käsitykset pahuudesta. Analyysin tuloksena voidaan sanoa olevan havainto siitä, että tieteellinen maailmankuva on merkittävä viitekehys tulkitsemaan yliluonnollista ja pahuutta. Pääsääntöisesti haastateltavat eivät olleet itse kokeneet mitään, mitä kutsuisivat yliluonnolliseksi, mutta ilmaisivat siitä huolimatta olevansa avoimia aiheiden suhteen eivätkä nähneet oleelliseksi tuomita ihmisiä, jotka esittävät kokeneensa yliluonnollisia ilmiöitä. Tietty kriittisyys perinteisestä organisoitua uskonnollisuutta vastaan oli haastateltavien näkemyksissä vahvasti läsnä. Tutkielman lopuksi todetaan käsiteltyjen aiheiden monitulkintaisuus sekä peräänkuulutetaan lisää tutkimusta aiheesta, joka ei välttämättä ole strategisesti järkevä, mutta on silti monille tärkeä ja kiehtova.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords</p> <p>Pahuus, yliluonnollinen, viihde, uskonto, dialogisuus</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository</p> <p>JYX</p>	
<p>Muita tietoja – Additional information</p>	

## Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Käsitteet	7
2.1 Viihde	7
2.2 Pahuus	9
2.3 Yliluonnollinen	11
3. Menetrit: Haastatteluaineistot ja aineiston lähiluku	16
4. Analyysi	21
4.1 Uskonnon merkityksiä	21
4.2 Käsiyksiä yliluonnollisesta	
4.3 Käsiyksiä pahuudesta	28
5. Yhteenveto	47
Lähteet ja kirjallisuus	50
Liite: Haastattelurunko	55

## 1. Johdanto

Pro graduni on esseistinen ja dialoginen tutkimus, joka tarkastelee ihmisten käsityksiä pahuudesta ja yliluonnollisuudesta. Tutkimus keskittyy erityisesti viihteessä ilmenevään pahuuden ja yliluonnollisuuden tematiikkaan, mutta tarkastelee niitä myös viihteen ulkopuolella. Tutkin pahuutta ja yliluonnollisuutta ihmisten kokemuksissa viihteen kautta. Viihde on myös osa tutkimuskenttääni haastattelujen ohella. Haluan selvittää, kuinka ihmiset kokevat ja kertovat yliluonnollisista asioista ja kuinka he suhtautuvat pahuuteen. Itselläni on myös henkilökohtainen kiinnostus näihin aiheisiin, joten tämä positio tutkijana välittyy myös tästä tutkimuksesta. (Ks. Fingerroos & Jouhki 2014, 84.)

Viihteellä tässä työssä tarkoitan erityisesti televisiosarjoja ja elokuvia. Kulutan itse monenlaista ja monista kulttuuripiireistä kotoisin olevaa kauhuviihdettä, jossa käsitellään yliluonnollisuuden ja pahuuden teemoja. Erityisen vaikuttavia mielestäni ovat japanilaiset ja korealaiset kauhuelokuvat, mutta katson mielelläni myös laajemmin Itä-Aasiassa sekä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa tehtyä kauhuviihdettä. Koen mielenkiintoiseksi sen, kuinka tavat ja tyyli käsitellä pelkoa ja kauhua vaihtelevat kulttuurisesta kontekstista riippuen. (Ks. esim. Choi & Wada-Marciano 2009; Hutchings 2013; Kawin 2012.)

Tutkimukseni kentän muodostaa yliluonnollinen ja pahuus sellaisena kuin ne ilmenevät haastattelemieni ihmisten näkemyksissä. Tätä kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakennuttua kenttää, olen pyrkinyt analysoimaan etnologisen lähestymistavan avulla. Etnologin kenttää on luonnehdittu seuraavasti:

Etnologi siis kuvaa, analysoi, tulkitsee ja yrittää ymmärtää kulttuurisia ja sosiaalisia tilanteita. Hän pyrkii kenttätöön, elämäkokemuksensa ja tutkijakoulutuksensa avulla tulkitsemaan tutkimaansa ilmiötä ja kirjoittamaan siitä tieteen kielellä. Tutkimustulos ei kuitenkaan ole koskaan yksi yhteen samanlainen tutkittavan todellisuuden kanssa, ja tutkija itse saattaa turhautua ja kokea riittämättömyyden tunteita. (Fingerroos & Jouhki 2014, 85.)

Tämä luonnehdinta onkin ollut hyvin tuttua myös tämän tutkimuksen parissa. Päädyin ensinnäkin aiheeni pariin mielenkiinnosta yliluonnollisuutta kohtaan. Lisäksi kulutan itse paljon viihdettä, joten näiden kahden yhdistäminen oli loogista. Alun perin kiinnostuin pirusta ja piruun liittyvistä tarinoista jo etnologian perusopintoihin liittyvällä arkistomatalla. Ymmärsin, että Suomessakin on olemassa kirjoja muun muassa demonologiasta ja loitsuperinteen tutkimisesta. Olen ollut pienestä pitäen kiinnostunut yliluonnollisesta viihteestä, paholaisista, piruista, vampyyreistä ja muusta klassisen pahuuden kuvastosta. Onkin sangen luontevaa tehdä tutkimusta myös näihin liittyvistä aiheista. Tämän lisäksi ihmisten tarinoiteja on aina ollut ilo kuunnella, muodossa jos toisessa. Hämyiset keskiyön keskustelut ovatkin olleet opiskeluelämäni parhainta antia.

Olen pyrkinyt haastattelujen avulla ymmärtämään niitä käsityksiä ja kokemuksia, joita haastateltavillani aiheesta on ollut. Etnologiassa haastatteluaineisto ei ole konventionaalisessa mielessä faktatietoa, vaan tietyssä tilanteessa syntynyt kokoelma näkemyksiä, joka syntyy yhteistyössä tutkijan ja tutkittavien välillä. Tätä aineistoa tutkija järjestää mielekkääksi ja edustavaksi kokonaisuudeksi tieteelliseen muotoon. (Ks. esim. Jouhki & Steel 2016.)

Tutkimukseni kenttänä oli alun perin nuorten aikuisten kokemukset viihteestä. Selvitin viihteen käyttöä ja kulutusta haastattelututkimuksen keinoin. Tein vuonna 2015 kymmenen haastattelua, joista kahdeksan valikoitui lopulta tämän tutkimuksen materiaaleiksi. Haastattelumenetelmän avaan tarkemmin luvussa 3. Erityisesti haastatelluista nousivat teemoina esille tv-viihde, sarjat ja elokuvat sekä kirjallisuus, mutta myös muita viihteen muotoja kuten esimerkiksi videopelit. Yleisesti ottaen haastattelut keskittyivät tv-viihteen ympärille viihdettä käsiteltäessä.

Tulokulmani haastatteluihin oli alun alkaen viihteen parista *Buffy the Vampire Slayer*-sarja, mutta huomasin haastattelujen edetessä, että kenttää kannatti laajentaa koskemaan viihdettä (kirjallisuus, tv-sarjat, elokuvat, jossain määrin videopelit) ylipäätään. Viihteellisyyden kautta pyrin lähestymään haastateltavien näkemyksiä, kokemuksia ja suhtautumista yliluonnollisuuteen ja pahuuteen. Tässä mielessä viihde on konteksti, lähtökohta ja ympäristö, jonka kautta voidaan päästä käsiksi ihmisten mielipiteisiin,

kokemuksiin ja kohtaamisiin yliluonnollisuuden ja pahuuden kanssa (ks. esim. Teays 2012).

Olen kiinnostunut selvittämään, kuinka pahuus näyttäytyy viihteessä, miten ihmiset sen kokevat, mutta toisaalta myös, kuinka haastateltavani suhtautuvat reaali maailman pahuuteen. Haastatteluissa selvitin myös, kuinka ihmiset suhtautuisivat fiktiiviseen yliluonnolliseen olentoon reaali maailmassa. Teemat nivoutuivat yliluonnollisuuden, pahuuden, politiikan, viihteen ja uskonnollisuuden ympärille kiehtovaksi verkostoksi. Ilmi tuli myös, kuinka näistä aiheista keskustellaan kaveriporukassa, vaikka tilanne oli myös selvästi akateemisesti virittynyt. Kaikki olivat tietoisia siitä, että tekeillä on tutkielma. Haastattelurunkoon (ks. Liite) haastateltavat saivat tutustua etukäteen muutamia päiviä ennen varsinaista haastattelutilannetta.

Mainitsin, kuinka olen itsekkin viihteen kuluttaja, tutkija ja kokija. Näin ollen olen itsekkin osa kenttääni. Toimin oman yhteisöni parissa, tästä toimintamallista kirjoittaa Helena Ruotsala väitöskirjassaan *Muuttuvat palkiset* (2002, 54) seuraavasti:

Akateemisessa maailmassa anthropology at home -tutkimukseen, josta suomeksi voisi käyttää nimitystä oman yhteisön tutkimus, on varsinkin aikaisemmin suhtauduttu melko epäilevästi. Keskustelu on keskittynyt paljolti tällaisen tutkimuksen sudenkuoppiin. Vaara vaanii siinä, että yhteisössä kasvanut ja siihen enkulturoitunut tutkija ei näe itseään, tutkijanrooliaan tai paikkaansa selvästi, koska hänen tapansa ajatella on lähtöisin yhteisöstä (native theory).

Koen kuitenkin itse, että tutkittavan kentän tuttuus on tutkielmassani keino päästä suoraan kentälle ja myös keskustella aihepiiristä sujuvasti haastateltavien kanssa. Tutkijan rooli on oman kokemukseni mukaan kiehtovaa, uutta luovaa ja keskustelua herättävää. Kentän tuttuus oli itselleni enemmän hedelmällistä kuin haitallista. Koin tuovani tiedettä lähemmäksi ja rohkeasti kansan/tutkittavien pariin.

Tarkastelukulma on myös esseistinen (ks. esim. Jouhki 2010, 59) sekä pohdiskelevan filosofinen: mitä on tieto, mitä on yliluonnollinen, mitä on pahuus, mitä voi olla olemassa, miten ihminen suhtautuu ympäristössä tapahtuviin asioihin. Tarkastelen myös, kuinka asioista keskustellaan, mistä ja kuinka kaveripiirit keskustelevat, kun kyseessä

on yliluonnollisuus, pahuus ja viihde. Minulle professori Outi Fingerroosin ”mee vaan kentälle” -toteamus oli paljon opettavaisempi kuin akateemiset kenttätöteokset, joita luin vasta kentälle menon jälkeen. Koen että keskusteleva ja tuttavallinen aseenteeni auttoi hedelmällisen aineiston muodostumista. Välttiin valmiilta ”näin sen täytyy varmasti olla” -ajattelumalleilta. Spontaanisuus ja rentous ovat haastatteluissa ehdottomasti voimavara, joiden arvoa en voi liiaksi painottaa (ks. esim. Roulston, deMarrais & Lewis 2003). Tutkimukseni on vahvasti aineistolähtöinen eli sensitiivinen sille, mitä kentältä aineiston parista nousee (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Voidaan siis sanoa, että aineistonkeruuni ei ollut hypoteesi- tai teorialähtöistä, vaan perinteiseen etnologiseen ja antropologiseen tapaan holistista ja aineistopainotteista. Annoin haastattelujen kulkea vapaasti teemahaastattelulistan ulkopuolelle, rönkyillä suuntiin, jotka haastattelutilanteissa tuntuivat luontevilta. (Ks. Tuomi & Sarajarvi 2017; Gothóni 1997.)

Keskustelutilanteet ja yleinen ”moodi” siis ohjailivat kenttätöitäni vapaamuotoiseen ja keskustelunomaiseen suuntaan. Aineisto näin ollen aidosti nousi haastateltaviltani ja koin tehneeni etnografiaa<sup>1</sup> puhtaimmillaan.

---

<sup>1</sup> Etnografia on kokoava nimitys erilaisille kulttuuria ”sisältäpäin” lähestyville tutkimuksille. Termin etuliite ”etno” viittaa kansaan, ”grafia” puolestaan kreikan grapheinosanaan, joka merkitsee kirjoittamista (vrt. fenomenografia). (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

## 2. Käsitteet

### 2.1 Viihde

Tutkimukseni lähtökohtana on viihde, joten selvennän ensimmäiseksi, mitä käsite tarkoittaa tieteellisesti määriteltynä. Richard Dyer ja Kenneth Roberts ovat avanneet käsitettä onnistuneesti. He kirjoittavat, että viihde on osa vapaa-aikaa ja vapaa-ajan aktiviteetteja, osa jotain sellaista jolloin ei ole pakollisia velvollisuuksia suoritettavanaan. Viihde ja vapaa-aika ovat siis sidoksissa ja työn ja kotitöiden vastakohtapari. Ihminen on vapaa viihdettä kuluttaessaan tekemään sitä, mitä hän aidosti tahtoo (Dyer 2002, 7 mukailee Robertsia). Mielestäni tämä on olennainen osa populaarikulttuuria ja niitä kenttiä, joita tässä tutkimuksessa tarkastelen: kuinka ihminen on, mitä hän ajattelee, kuinka hän keskustelee, millaista viihdettä hän haluaa kuluttaa ollessaan täysin vapaalla. Esimerkiksi miksi osa ihmisistä tahtoo pelätä kauhuviihteen parissa. Tämä kiehtoo minua, koska nykyään pelkääminenkin voi olla tapa ”rentoutua”. Hallittu pelko on ihmiselle universaalia viihdettä. (Ks. Hanich 2011.)

Viihde on tutkimuksessani *kokemuksen konteksti*. Koen esimerkiksi itse, että viihteen avulla pääsee turvallisesti pelkäämään jotain sellaista, mitä ei voi arkimaailmassa käsitellä tai käsitellä. Viihteen kautta päästään myös kiinni mahdollisiin yliluonnollisiin kokemuksiin arkielämässä. Viihteen kautta nousevilla kysymyksillä voi ikään kuin pehmittää tulokulman sopivaksi, jotta käsittelyyn nousee myös mahdollinen henkilökohtainen kokemus yliluonnollisesta ja pahuudesta. Metodologiassa tätä kutsutaan elisitaatioksi eli epäsuoraksi menetelmäksi, jonka tarkoitus on saada haastateltava käsittelemään aiheita, jotka muutoin olisivat vaikeita. Elisitaatio voi tapahtua esimerkiksi piirtämällä tai katsomalla kuvia, mutta myös käsittelemällä fiktiivisiä aiheita. (Ks. esim. Barton 2015.) Osalla haastateltavista myös uskonto oli selkeästi hyvä maaperä käsitellä yliluonnollisuutta ja pahuutta viihteen ohella. Tästä syystä tutkielmasani käsitellään myös uskonnon teemaa (luku 4.1).

Tutkimukseni kannalta kiinnostaviin kokemuksiin pääsen käsiksi haastatteleamalla viihteen kuluttajia. Kokemus on tutkimuksessani kokemuksesta kertomista. Taina

Ukkonen (2000, 39-40) määrittää käsitteen *kokemuskerronta* väitöskirjassaan *Meneisyyden tulkinta* näin:

Kokemuskerronnan ja –kertomusten aiheina ovat siis kertojan kannalta tärkeit, hänen omaan elämäänsä liittyvät kokemukset tai tapahtumat. Useimmiten kokemukset ovat kertojan omia, jolloin hän itse on kertomustensa päähenkilönä, mutta ne voivat myös olla jonkun toisen, kertojalle läheisen ihmisen kokemuksia, kuitenkin kertojan kannalta muistamisen ja kertomisen arvoisia. Tällöin kertoja voi olla kertomustensa tapahtumissa mukana sivuhenkilönä tai ulkopuolisena tarkkailijana tai sitten hän on kuullut tapahtumat suoraan kokijalta itseltään; kertomusten keskiössä ovat itse tapahtumat tai joissakin tapauksissa joku muu henkilöhahmo.

Haastatteluistani nousi esille sekä omakohtaisia, että jollekin muulle tapahtuneita asioita, varsinkin yliluonnollisista aiheista keskusteltaessa. Viihteessä tietyt hahmot koettiin enemmän samastuttavina kuin toiset. Viihteessä ja kertomuksissa harmaan erisävyt olivat selvästi suosiossa. Yleisesti ottaen kerrotut ja muistellut tapahtumat kerrottiin totena ja vahvasti johonkin tunnetilaan tukeutuen.

Tuotan inhimillistä tietoutta, joka on etnologin perustehtävä, tämän lisäksi operoin myös kulttuuriantropologian ja folkloristiikan kentillä, sävätettyinä myös psykologisilla näkemyksillä siitä, mitä on pahuus ja yliluonnollinen. Tutkiskelen myös, linkittyvätkö nämä kaksi pääkäsitettäni toisiinsa ihmisten mielipiteissä, keskusteluissa ja arjessa nykypäivänä.

Viihteestä keskusteltaessa haastatteluissa nouseekin erityisesti esille, kuinka kauhuviihteen eräs viehättävimmistä olemuksista on turvallinen pelkääminen. Länsimaisen ihmisen on nykyaikana varsin helppo elää pumpulissa ja ainakaan elämän ja kuoleman -tyylisiä vakavia eloonjäämiskamppailuja ei tarvitse käydä. Keskustelujen ja haastatteluiden valossa suomalaisella kauhuviihdettä kuluttavalla ihmisellä näyttää olevan tarve pelätä turvallisesti ja turvallisessa ympäristössä. Kauhuelokuvat ja –viihde antavat tähän mahdollisuuden. Yliluonnollisuus on myöskin tärkeä osa nykyaikaista kauhuviihdettä, kirjallisuudesta lähtien yliluonnollisuutta ja pahuutta on myöskin viihteellistetty.

## 2.2 Pahuus

Eräs pääkäsitteistäni on pahuus, jolle on varmasti yhtä monta kansanomaista määritelmää kuin on sen määrittelijöitäkin. Tieteen kentässä niin ikään, tieteenalasta riippuen, pahuus saa käsitteenä monimuotoisia luonnehdintoja. Määrittelyihin vaikuttavat myös eri maailmanuskontojen käsitykset pahuudesta. Esimerkiksi kristinuskolla, juutalaisuudella, hindulaisuudella ja islamilla on omat pahuus-käsityksensä, joiden painotukset ja tulkinnan riippuvat myös kulttuurisista tekijöistä. Maailmanuskontojen suhtautumista pahuuteen on käsitelty esimerkiksi Peter Koslowskin (2001) toimittamassa teoksessa *Evil and Suffering in the World Religions*.

Lähden avaamaan pahuutta yleiskielen avulla. Esimerkiksi Internetissä sijaitseva suomen kielen sanakirja (*Suomi Sanakirja* 2018) antaa pahuudesta seuraavanlaisia esimerkkejä:

Pahuus

esim. Luonteen pahuus. Maailman pahuus. Teki sen pahuuttaan, pahuuksissaan ilkeyksissään

Pilan päiten, piruuttaan. (Hengellinen) esim. Pahuuden ruhtinas paholainen.)

Toisaalla *Sanakirja.org* (2018) puolestaan tarjoaa seuraavanlaisen määritelmän:

Substantiivit

abstrakti moraalisiin, uskontoihin ja uskomuksiin liittyvä käsite.

Kenties valoittavimman määrittelyn kuitenkin antaa vapaaehtoisvoimin tuotettu ja kenties siksi hyvin tavallisen kansan näkemystä heijasteleva *Wikipedia* (2018):

Pahuus on moraalinen käsite, joka tarkoittaa yleisesti kaikkea sitä, minkä ihminen mieltää vääräksi. Pahuuden vastakohtana pidetään hyvyyttä.

Näiden yleiskielisten terminmääritelmien kautta voidaan jo nähdä, kuinka pahuus on jotain abstraktia, häilyvää ja vaikeasti määriteltävää. Pahuutta voidaan lähestyä uskomusten, moraalien, käytöksen, väkivallan, viihteen, psykologian ja filosofian kautta. Valinta ja fokus riippuvat tutkijan omasta tieteenalasta tai tarkastelijan henkilökohtaisista mieltymyksistä, jotka vaikuttavat myös tutkijan tulkinnoissa. Se, mitä pahuus on, määrittyy lopulta sosiaalisten ja kulttuuristen normien ja yksilön mielikuvituksen kautta.

Psykiatri Hannu Lauerma kirjoittaa teoksessaan *Pahuuden anatomia* (2009, 233), että pahuus ”siinä missä hyvyyskin on ihmisen myös ns. tavallisen, biologiassa syvällä”. Lauerman mukaan ”[e]mme luultavasti kykenisi esimerkiksi geneettisellä karsimisella juurikaan vähentämään väkivaltaa, koska valmiudet siihen ovat niin keskeinen osa ihmisyyttä.” Lauerman määrittelyssä korostuu psykologian ja psykoterapian aspekti. Keskeisenä määrittelyssä on myös väkivalta.

Tarmo Kunnas (2010, 129) puolestaan lähestyy pahuutta uskonnon kautta seuraavasti:

Niin pakanauskonnoissa kuin kristinuskon varhaisessa ja vielä keskiaikaisessakin perinteessä oli kaikesta päätellen vallalla joko tietoinen tai tiedostamaton käsitys pahasta moneutena, koska paholaisia ei näissä perinteissä ollut vain yksi vaan monia. Varhaisen kristinuskon piirissä näihin luettiin jopa harmittomia pakanallisia myyttiolentoja kuten haltiattaria ja keijuja; kyse oli myös valtataistelusta ja kamppailusta pakanallista kulttuuriperinnettä vastaan. Vielä tänäänkin on jotain jäljellä tästä vanhasta käsitystavasta ainakin ortodoksisen perinteen piirissä, jossa eri paheita edustavat erilaiset paholais- ja piiruhahmot.

Historiantutkijat Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Toivo (2004, 9) tuovat esiin länsimaista dualismia:

Vanhassa maailmassa, keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa, maailma järjestyi vastakkaisten polariteettien, joista kristinusko hyvän ja pahan vastakohdineen muodosti laajimman parin. Jumala ja Paholainen, hyvyys ja pahuus olivat toisilleen välttämättömät vastinparit. Paholaiskäsitteet olivat olennainen

osa esimodernia kulttuuria, niinpä niiden tunteminen on välttämätöntä tämän aikakauden yhteiskunnan ymmärtämiseksi. Teemalla on uskonnon ja politiikan kautta edelleen myös laajempia kosketuspintoja postmoderniin yhteiskuntaan.

Folkloristi Pasi Klemettinen puolestaan kirjoittaa väitöskirjassaan *Mellastavat pirut* (1997, 68), kuinka pahuudella on ollut monenlaisia kasvoja. Esimerkiksi esiristillistä sarvipääjumalasta on muotoutunut historian saatossa kristinuskon paholaishahmo. Hän luonnehtii pahuutta näin:

Esikristillisissä kuvataiteissa tms. Ilmaisumuodoissa esiintyvä sarvipäinen olento on tulkittavissa yhtä hyvin rituaaliasuiseksi shamaaniksi, tietäjäksi tai päälliköksi kuin tietyksi jumalolennoksi (esim. kivikaiverrukset, luolamaalaukset ja noitarumpujen kuvitukset). On kuitenkin selvää, että kristinuskon synkretistinen paholaishahmo on saanut vaikutteita sekä luonnonuskontojen että muiden korkeauskontojen demoni- ja jumalkäsityksistä.

Pahuuden dualismi ja monet ilmenemismuodot ovatkin mielenkiintoisia ilmiöitä, ja tämä pahuuden monimuotoisuus tuli ilmi myös haastatteluissani. Pahuutta lähestytäänkin kokemuksestani monista näkökulmista ja lähtökohdista. Esimerkiksi tähän tutkimukseen tehdyissä haastatteluissa useasti uskonto nousi esille lähtökohtana pahuuden määrittelylle. Klassiset uskonnolliset sarvipäähahmot, oli kyseessä mikä uskonto hyvänsä, elävät siis edelleen omaa elämäänsä sekä viiheessä että nykyajan ihmisen mielikuvituksessa tänäkin päivänä. Termi klassinen onkin siis hyvin ansaittu: klassikko on syystäkin edelleen klassikko.

### **2.3 Yliluonnollinen**

Yliluonnollinen on yleiskielessä luonnonlakeja noudattamatonta, luonnontieteellistä selitystä vailla olevaa, normaalin tai luonnollisen rajat ylittävää, selittämätöntä, outoa, paranormaalialia. *Kielitoimiston sanakirjassa* (2018) termi määritellään näin:

yliluonnollinen luonnonlakeja noudattamaton, luonnontieteellistä selitystä vailla oleva, normaalin t. luonnollisen rajat ylittävä, selittämätön, outo, paranormaali. Yliluonnollinen olento. Telepatia ja muut yliluonnolliset ilmiöt. Hänellä on yliluonnollisia kykyjä.

Substantiivina Uskoa yliluonnollisen olemassaoloon.

Tieteen kentässä sen sijaan ei ole yliluonnolliselle täysin yksiselitteisiä määritelmiä, vaan tieteenalasta riippuen yliluonnollisuutta lähestytään jonkin tietyn tutkimustradition kautta. Lauri Honko (1983, 16) sivuaa yliluonnollisuutta uskontotieteen oppiaineessa kansanuskosta käsin seuraavalla tavalla:

Kansanusko, ne suullisessa ja tapaperäisessä perinteessä elävät käsitykset yliluonnollisista olennoista, ilmiöistä ja tapahtumista, jotka eivät sellaisinaan kuulu virallisen tai kirkollisen uskonnon piiriin. Kansanusko on siis virallisen uskonnon harjoituksen näkökulmasta synkretistinen luonteeltaan: siinä elävät vainajat, haltijat, pyhimykset ja Kristus rinnakkain. Kansanuskon keskeisalueita ovat kansanomaiset palvontamenot ja seremoniallinen tapakulttuuri kuten hautajais-, hää-, juhla- ym. tavat, ja edelleen yliluonnollisista elämyksistä ja ilmiöistä selkoa tekevät uskonnolliset kertomukset, memoraatit, tarinat, legendat, myytit.

Hongon määritelmä on uskontotieteellinen ja folkloristinen, se on monella tavalla relevantti myös tälle tutkimukselle. Mielenkiintoista onkin, kuinka tutkimukseni haastatteluissa sivuttiin juurikin haltijoita, tarinoita, myyttejä ja hieman Kristukseenkin liittyvää kuvastoa yliluonnollisuudesta puhuttaessa, vaikka kansanusko ei olekaan tämän tutkimuksen piirissä suoranaisesti.

Myös folkloristi Pasi Enges (2012, 15) määrittelee yliluonnollisuuden väitöskirjassaan kansanuskon kautta:

Alustavasti ilmaistuna tarkoitan kansanuskolla ihmisen suhdetta yliluonnollisiksi ymmärrettyihin olentoihin ja voimiin, hänen tapaansa selittää, jäsentää, kokea ja lähestyä arkikokemuksen ulkopuolisia ilmiöitä. Uskomusperinteellä

taas tarkoitan folklorea, niitä rituaalisen ja verbaalisen perinteen lajeja, jotka kantavat mukanaan kansanuskon elementtejä ja tarjoavat paitsi kanavan uskomusten julkisille esityksille, myös malleja ja vaihtoehtoja niiden yhteisöllisesti ja yksilöllisesti varioiville käyttö- ja tulkintatavoille. Uskomusperinteen ja kansanuskon suhdetta tarkasteltaessa keskeinen kysymys on, missä määrin folklorena välittyvän uskomusperinteen voidaan katsoa kuvastavan kansanuskkoa. Mitä vaikkapa arkisessa sosiaalisessa tilanteessa esitetty uskomustarina tai kertomus omakohtaisesta erikoislaatuisesta kokemuksesta lopulta kertoo yksilön ja yhteisön suhteesta yliluonnolliseen?

Tutkin yliluonnollisuutta viihteen kautta ja siinä mielessä toimin myös populaarikulttuurin kentällä. Koenkin tuovani klassiseen folkloristiikan tutkimukseen uutta näkökulmaa tuomalla pahuuden ja yliluonnollisen analyysin osaksi nykyaikaa. Koska kenttänäni on kansanuskon sijasta nuoret aikuiset ja nykyaikainen viihde, joka omalla tavallaan on myös uutta folklorea ja kansanuskomuksia luovaa, käsitteet ovat lähtökohdiltaan päteviä myös tällä kentällä ja nykyaikana. Folkloristiikka uudistaa itseään ja elää ja voi hyvin. Nykyihminen ja varsinkin nykytieteen trendit vellovat tällä hetkellä jossain aivan muualla, kuin kysymyksissä yliluonnollisesta tai siitä, mitä voi olla olemassa. Nämä aiheet yhä nostavat päätään ja aiheuttavat mielenkiintoa ihmisissä aikakaudesta toiseen. (Ks. esim. Shanafelt 2011; Vidalín 2015.) Arvokas inhimillinen ymmärtäminen ja ihmettely, kovien tieteiden rinnalla on sekin edelleen arvokasta, koska maailma on kovin moninainen paikka.

Tutkielmani ytimessä on ihmisten kokemus ja suhtautuminen yliluonnolliseen. Yliluonnolliset kokemukset ovat mielenkiintoisia kokemuksina ja tarinoina, ottamatta välttämättä kantaa siihen, kuinka tosia ne ovat. Lisäksi, vaikkei haastateltavalla olisi-kaan henkilökohtaista kokemusta yliluonnollisesta tai pahuudesta, jonkinlainen ja yleensä melkoisen selkeäkin mielipide aiheisiin kertojilta löytyi. Itse en kuitenkaan pyri validioimaan yliluonnollista, koska siihen ei nykytieteellä ole välineitä. Kuitenkin itse tutkijana koen suhtautuvani asioihin agnostisella otteella (”voipi tuo noin ol-laki”). Itselläni on myös kokemuksia yliluonnollisesta, mutta en koe kokemukseni erittelemisen olevan tutkimuskysymyksen ratkaisemisen kannalta relevanttia. Sen sijaan oma asenteeni yliluonnolliseen antaa minulle erityisen tutkijaposition. Se selittää, miksi minua kiinnostavat juuri yliluonnolliset asiat ja pahuus.

Yliluonnollinen on mielestäni myös jotain sellaista, mikä on aina kiinnostanut ihmisiä, riippumatta siitä uskooko esimerkiksi yliluonnollisiin ilmiöihin tai ei. Väitän, että täysi skeptikko sekä yliluonnollisuuteen uskova hörivät korviaan, kun arkipuheessa nousee esille yliluonnollisuus ja yliluonnolliset ilmiöt. Näkökulmat näillä kahdella ihmistyypillä saattavat olla vastakkaiset, tai sitten osin limittyvät, mutta joka tapauksessa vahva reaktio yliluonnolliseen syntyy. Yliluonnollisuuden selittäminen on mielenkiintoista. Väitän, että harvemmin asioiden annetaan vain olla, jos niissä esiintyy vähänkään yliluonnollisia piirteitä tai ainesta. Ihminen turvautuu joko opittuihin malleihin tai muistoihinsa tai aikaisempiin kokemuksiinsa pyrkiessään selittämään esimerkiksi yliluonnollista kohtaamista, olipa kyseessä sitten omakohtainen tai toiselle sattunut kerrottu kokemus. Kun kysyin eräältä haastateltavalta, mikä hänen mielestään on yliluonnollista, hän totesi:

V. M. Jaah... se tuntematon, mitä ei voi tieteellä vielä selittää.

K. Joo, niin että vielä?

V.M. Ehkä joskus. Ehkä ei.

K. Aivan että mitä tiede ei vielä pysty selittämään niin on yliluonnollista, no, mitäs sitten jos se pystyttäisiin selittämään niin hajoaisiko maailmankuvasi täysin?

V.M. No ei nyt oikeestaan. Että sitten se ois vähän niinku selitetty, tää johtuu nyt tästä syystä ja tälleen että... noudattaa tiettyjä lainalaisuuksia.

K. Onks teille mielestänne käyny koskaan mitään semmosia yliluonnollisia tapahtumia mitä ette oo voinu selittää mitenkään muuten kuin?

V.N. Se on vähän niinku jos mä ite mietin mitä se yliluonnollinen on musta se on jotain semmosta mitä ihmismieli ei pysty selittämään. Koska mun mielestä ihmisillä voi olla yliluonnollisia kokemuksia vaikka niitä ei tieteen takia tavaltaan hyväksyttäiskään, koska esimerkiksi ihmismieli voi, ihmisaivot voi käyt-

täytyä ja toimia eri tavalla tai ihmismieli voi nähdä jotain asioita tai. Mä suh-  
taudun siihen myös vähän silleen kylmän rationaalisesti, mutta silleen ei ehkä  
niin silleen tieteen näkökulmasta mä ajattelen että ihmismieli pystyy kyllä jo-  
tenkin näkemään kaikenlaista. Jotenkin että jos mä mietin ite sitä että oonko  
mä kokenu itse mitään yliluonnollista niin mä en osaa silleen suorilta käsin  
sanoa muuta kuin jotain semmosia deja-vu fiiliksiä tai sitten että on nähny  
jonkun ihmisen jossain huoneessa ja sitten kun on kääntyny kattomaan uudes-  
taan niin se onkin kadonnu. (H9.)

### 3. Metodit: Haastatteluaineistot ja aineiston lähiluku

Äänitettyjä haastatteluja tein kymmenen kappaletta. Haastattelut kestivät 45 minuuttia kolmeen tuntiin. Lisäksi tein muistiinpanoja paperille, mutta pääasiassa tämä oli minulle itselleni keino pitää fokus edes jokseenkin asiassa. Näistä relevanteiksi tälle tutkimukselle valikoitui kahdeksan kappaletta haastatteluja, joita avaan tässä tutkielmassa. Haastattelut tehtiin vuoden 2015 aikana. Ikäjakaumana ovat, tätä kirjoittaessa, nuoret aikuiset jotka olivat syntyneet vuosien 1980–1990 aikavälillä.

Hankin haastateltavat henkilökohtaisten kontaktieni avulla. Yleisimpiä olivat illanvietot ja vierailut haastateltavien kotona. Näissä olosuhteissa saatiin aikaiseksi mukava ilmapiiri tutkimieni aiheiden käsittelyyn. Samalla tarkkailin myös itseäni ja kysymyksiäni, kuinka itse suhtaudun kuulemiini käsityksiin ja mielikuviin, joita haastattelu tilanteessa nousi esille.

Toisen puolen aineistostani keräsin ryhmähaastatteluina ainejärjestön tapahtumissa, mutta koska tapahtumien olosuhteet olivat melun, juhlahumun ja herkistyneiden mielentilojen vuoksi hyvin haasteelliset pidempikestoista haastattelua varten eikä tietoon perustuvan suostumuksen saamisesta ollut täyttä varmuutta, ei aineistosta tullut lopulta kovinkaan käyttökelpoista enkä sitä tässä tutkimuksessa käytä (ks. esim. Watts 2010).

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka avaavat haastatteluprosessia hyvin osuvasti, heidän kuvailemansa haastattelumenetelmät sekä olosuhteet kenttätyössä toteutuivatkin aineistoa kerätessäni lähes täydellisesti. Haastattelut olivat keskustelunomaisia, avoimia teemahaastatteluja.

”Avoimessa haastattelussa haastattelija ja haastateltava ovat kielellisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja haastattelija pyrkii luomaan tilanteesta mahdollisimman luontevan – ja avoimen. Avoin haastattelu muistuttaa tavallista keskustelua, jossa keskustelun etenemistä ei ole lyöty lukkoon vaan se etenee tietyn aihepiirin sisällä vapaasti ja paljolti haastateltavan ehdoilla. Haastattelussa on toki tarkoitus puhua tietyistä, tutkijan etukäteen pohtimista, teemoista. Mutta tarkkojen kysymysten sijaan avoimes-

sa haastattelussa edetään mahdollisimman keskustelunomaisesti ja luonnollisesti antaen tilaa haastateltavan kokemuksille, tuntemuksille, muistoille, mielipiteille ja perusteluille. Haastattelun kulkua ei ole suunniteltu ennalta – se on avoin kaikille mahdollisuuksille – vaikka haastattelijalla on toki orientoitunut tutkimuksensa aihepiiriin. Kysymyksiin, joita haastattelijalla esittää tilannetta ja haastateltavaa mukailleen, ei yritetä tarjota valmiita vastauksia. Haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

”Teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin. Sisältö- ja tilanneanalyysi on siis teemahaastattelussa tärkeää. Käsiteltävät teemat valitaan tutkittavaan aiheeseen perehtymisen pohjalta. Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset on muutettava tutkittavaan muotoon, operationalisoitava. Kysymysten harkitsemisen lisäksi myös haastateltavien valitsemiseen tulee suhtautua harkinnalla: Tutkimukseen osallistuvia ei tulisi valita satunnaisesti tarraten kehen tahansa kulki-jaan. Tutkittaviksi tulee valita sellaisia ihmisiä, joilta arvellaan parhaiten saatavan aineistoa kiinnostuksen kohteena olevista asioista.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Myös enemmän tai vähemmän selkeä aiheiden teemoittelu auttoi minua haastattelutilanteessa pysymään asiassa.

”Teemoja eli keskeisiä aiheita muodostetaan useimmiten aineistolähtöisesti etsimällä tekstimassasta sen eri haastatteluja, vastauksia tai kirjoitelmia yhdistäviä (tai erottavia) seikkoja, mutta myös teorialähtöinen, jonkin tietyn viitekehyksen tai teorian mukaisesti ohjautuva teemoittelu on mahdollista. Teemoittelu on luonteva etenemistapa mm. teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. Teemat, joista haastateltavien kanssa on puhuttu, löytyvät yleensä kaikista haastatteluista – tosin vaihtelevassa määrin ja eri tavoin. Aineisto voidaankin litteroinnin jälkeen järjestellä teemoittain (ks. myös orientaatioluku 7.3). Joskus teemat muistuttavat aineistonkeruussa käytettyä teemahaastattelurunkoa, mutta näin ei aina käy. Joskus aineistosta löytyy uusia teemoja, eivätkä ihmisten käsittelemät aiheet välttämättä noudata tutkijan tekemää järjestystä ja jäsenystä. Ihmisten puheesta litteroitua tekstiä tuleekin tarkastella ennakkoluulottomasti.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Haastattelutilanteet olivat selkeästi dialogisia ja keskustelunomaisia. Outi Fingerroos (2004, 96) kirjoittaa dialogista väitöskirjassaan *Haudatut muistot* seuraavaa:

Pidän haastattelutilannetta dialogisena, vastavuoroisuuteen perustuvana keskustelutilanteena, jossa on läsnä vähintään kaksi osapuolta: haastattelija ja yksi tai useampi haastateltava. He tuottavat vuorovaikutuksessa tietoa.

Vuorovaikutuksessa syntynyt tieto on tutkimukseni ytimessä. Keskustelunomaisuus oli selkeä positiivinen eteenpäin kuljettava voima. Kiusallisia hiljaisia hetkiä ei juuriikaan syntynyt, mutta toisaalta pidempiä pohdiskelutuokioitakaan ei kaihdettu. Aiempiin puhuttuihin asioihin saatettiin myös luontevasti palata, siitäkin huolimatta, että tilanne ei tietenkään ollut kenellekään aivan täysin luonteva. Fingerroos (2004, 97) jatkaa aiheesta:

Haastateltavat eivät puhu, ellei tutkija tarjoa heille jotain luotettavaa vastapainoksi. He siis eivät ole passiivisia objekteja vaan haastatteluun ja kerättävän tiedon sisältöön aktiivisesti vaikuttavia subjekteja. Tämä oletus toteutuu tutkimuksessani siitäkin huolimatta, että olen tehnyt haastattelut itse valitseman teeman puitteissa. Oman perinteensä parhailta asiantuntijoilla on haastattelutilanteessa jopa etulyöntiasema, jonka tunnustan ja näen vaikuttavan dialogin sisältöön ja vallankäyttöön.

Huomasin yllä olevan pitävän täysin paikkaansa myös oman tutkimukseni kohdalla, vaikkakin vallankäyttö oli mahdollisesti taka-alalla, koska minulla ja informanteillani oli ollut aiempaa kanssakäymistä myös näiden aiheiden tiimoilta ennen tutkimukseni aukikirjoittamista. Haastattelutilanne on kuitenkin aina jollain tapaa kaikille osapuolille jollain tavalla jännittävä kokemus, ja se väistämättä vaikuttaa dialogin sisältöön ja ilmapiiriin jollain tavalla.

Anonymisoin aineiston, koska aiheet ovat sensitiivisiä. Aluksi en meinannut löytää haastateltavia, koska yliluonnollinen ja pahuuskokemukset koettiin jonkinlaisena tabu-aiheena, mikä on sinänsä mielenkiintoista. Ihmiset rauhoittuivat selvästi, kun mai-

nitsin anonymiteetin suojan tutkimuksessani. Arja Kuula kirjoittaakin teoksessaan *Tutkimusetiikka* (2000, 201):

Lähtökohtana on tarve suojella tutkittavia niiltä mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa tutkimusjulkaisuista saisi aikaan. Joskus tunnistamattomuuden lupaaminen katsotaan myös edellytykseksi saada rehellisiä vastauksia ja keinoksi lisätä tutkittavien osallistumista.

Anonymisoinnilla siis selvästi vapautettiin ilmapiiri rehdiksi ja rennoksi. Aineisto on tutkimusprosessin ajan ollut anonymyminä ja turvallisesti tutkijan hallussa. Tutkielman valmistuttua aineistot tuhoetaan tai, koska anonymisoidusta aineistosta ei ole pääteltävissä haastateltavien henkilöllisyyksiä, pidetään edelleen turvallisesti tutkijan hallussa mahdollisia jatkotutkimuksia varten. Viihteen kautta voin helposti lähestyä mielipiteitä yliluonnollisesta ja kohtaamisesta näiden asioiden kanssa. Luvat haastatteluihin kysyin haastateltavilta sähköisillä viestimillä sekä lähetin löyhän haastattelurungoin kysymyksineen etukäteen heille pohdittaviksi. Haastatteluista olen litteroinut tarkasti kaiken mielestäni vähänkään tälle tutkimukselle relevantin aineksen.

Haastattelut tallensin Zoom H2 –merkkisellä digitaalitalentimella. Haastatteluihin käytän mukaellen antropologian professori Ilmari Vesterisen opettamaa viittauskoodikäytäntöä. Hx, jossa H tarkoittaa haastattelua ja x tarkoittaa haastattelun järjestysnumeroa, pieni luku on vanhempi haastattelu, suuri luku on tuoreempi. Käytän lisäksi koodeja: K. = Kysymys, haastattelijan kommentti (minä itse). V. tai V.M. tai V.N. = Vastaus, haastateltavan kommentti ja haastateltavan hänelle itselleen koettu sukupuoli tai sukupuoli on mainittu muutoin. M. = Mies, N. = Nainen. Lisäksi käytän haastateltavien syntymävuotta, koska näin on heidän kanssaan sovittu.

Aineistojen analyysin metodina toimii lähiluku, jota Jyrki Pöysä (2010, 331) kuvailee seuraavalla tavalla:

Lähiluvun käsitettä voi hyvällä syyllä pitää vaeltavana käsitteenä. Alun perin kirjallisuudentutkimuksen uskriittiseen koulukuntaan yhdistetty termi viittaa tänä päivänä väljästi kaikkeen huolelliseen ja ymmärtävään teoksen tulkintaan.

Käytän edellä mainittua metodia haastattelujeni ja aineistoni analyysissä sen hyvän soveltuvuuden vuoksi, sekä erilaiset korpuukset nivoutuvat metodin myötä miellekkäiksi ja ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi muodostaen ymmärrystä kentästä.

Vielä tarkemmin Pöysä (2010, 335) jatkaa:

Lähiluvun tekstianalyysi on periaatteessa avoin, jatkuvasti täydentyvä kokonaisuus hyväksi koettuja käsitteitä ja tarkastelutasoja, joiden kohteena on konkreettisten tekstien esittely. Tässä mielessä kyse ei ole yhdestä metodologiasta, vaan suhteellisen vapaasti valittavasta joukosta tekstin tulkinnan kannalta strategisia käsitteitä ja näkökulmia.

Esittelen keräämääni teemahaastatteluaineistoa tekstikokonaisuuksina/korpusosina, joista näyttäytyy tutkimuskohteena olleiden ihmisten käsityksiä, mielipiteitä ja otaksuvia yliluonnollisesta, pahuudesta ja viihteestä. Kentältä kerätyt mielipiteet, kertomukset, tarinat ja sattumukset ovat mielestäni osa nykyistä etnologista ja folkloristista tieteen teon perinnejatkumoa.

## 4. Analyysi

### 4.1 Uskonnon merkityksiä

Haastatteluissa ilmeni eräänä lähtökohtana yliluonnollisten ilmiöiden ja pahuuden lähestymiseen uskonto. Mielenpitoja ja kommentteja tuli laidasta laitaan sekä kristinuskon, hindulaisuuden, buddhalaisuuden että satanismiin vinkkeleistä. Pidin itse haastattelutilanteen dialogissa uskontoon liittyvät suorat kysymykset minimissään, mutta keskustelut ajautuivat uskonnollisten teemojen äärelle muutamissa tapauksissa aivan omalla painollaan. Itsekin osallistuin keskusteluun kertomalla omista näkemyksistäni. Mielestäni kävinkin haastattelutilanteessa hyvin etnologista ja kansan parista nousevaa keskustelukulttuuria – eli dialogia siis puhtaimmillaan. Keskusteluissa sekoittuivat tiedekritiikki, uskonto, omat mielipiteeni sekä tv-viihde. Äärimmäisen kiehtova esimerkki käydyistä keskusteluista on seuraava katkelma. Aiheeseen (uskonto) päästiin kiinni spiritismi- ja ouija-lauta keskustelun kautta:

K. Joo siis toi on, päästään oikeestaan siihen aiheeseen tässä että mua itseäni raivostuttaa nykytieteessä näissä asioissa. Mä nyt yksinkertaistan tietysti joo, mutta kun tuntuu just siltä, että jotain tiettyä asiaa ei oo olemassa niin kauan kuin meillä ei oo mittalaitteita silleen mitata sitä. Tavallaan että ihmisen kokemus on aina jotain subjektiivista, just se että subjektiivinen kokemus ei ole koskaan samalla lailla validia kuin joku tämmösen laitteen mittaama joku säteily tai mikä, niin se mua raivostuttaa ihan täysin. Se on jotenkin niin pikkusieluista tai semmosta.

V. Joo toisaalta, mutta sitten taas toisaalta kyllä mä myönnän että mun käsitys maailmasta pohjaa jossain määrin semmoseen asioihin mitkä pystytään tieteellisesti todistamaan, että kuitenkin on niin vahvasti sen oman kulttuurinsa kasvatti, mikä sitten myös tarkoittaa sitä että esimerkiksi mun mielestä on hirvu hankala uskoa uskontoihin. Ja mihinkä ihmiset niissä niinku... Niin järkeviä järjestelmiä kuin uskonnot noin ylipäättänsä onkin arvopohjaltaan ynnä muuta niin se on kuitenkin aina ihmisen luomus. Mikä niinku jollain tavalla on mun mielestä luotu pitämään yhteisö kasassa että onks siinä sit kuitenkin olemas-

sa sitä kun muutamalta ihmiseltä sitä kolmannen osapuolen kokemusta. Mutta siitä huolimatta, uskon että jotain on olemassa semmosta mitä ihminen ei voi käsittää, onks se nyt sitten se jumalaolento vai onks se jotain muuta yliluonnollista, onks se jotain energioita mitä on olemassa jossain. (H5.)

Uskonnon määrittelyyn käytän apuna uskontotieteen käsityksiä ja käsitteistöä siitä, mitä on uskonto ja uskominen. Suomalainen uskontotiede on historiallisesti läheisessä suhteessa sekä suomalaiseen kulttuuriantropologiaan, folkloristiikkaan, etnologiaan ja kansatieteeseen, joten en koe lähitieteiden kentiltä käsitteiden lainaamista ongelmaksi, päin vastoin, koen tietynlaisen poikkitieteellisyuden tutkimuksessani rikkaudeksi. (Ks. myös Hovi 2004, 380.)

Uskonnon määritelmiä on hyvin monia, eikä täyttä yksimielisyyttä siitä, mitä on uskonto, ole olemassakaan. Yleiskielellisesti uskonnon voisi määritellä yleensä yhteisölliseksi järjestelmäksi, johon kuuluu usko jonkinlaisiin yliluonnollisiin olentoihin tai entiteetteihin. Tästä huolimatta uskontoa voi kuitenkin tutkia purkamalla sitä osiin ja käyttämällä erilaisia kategorisointeja (Fingerroos, Opas & Taira 2004, 7), kuten esimerkiksi kirjauskonnot, kansanuskonnot ja uususkonnot. Haastatteluaineistossani sivuttiin aika ajoin myös näitä aiheita:

K. Buddhalainen filosofia kaikissa muodoissaan jos sitä osais ja jaksais ja no osais lähinnä niinku ymmärtää silleen niitten näkökulmasta, koska taas länsimainen... Mä itekin aina rouhin myös omaa länsimaista mieltäni aina välillä ku mä oon viehtyny näistä asioista, silti mullakin nakuttaa se semmonen tietty ylikriittinen tiede joku juttu aivoissa niin... Mikä on tosi... mua ärsyttää... tai siis länsimaisessa ajatusmallissa se kreikkalais-roomalainen filosofinen siis semmonen dualismi, että on aina semmonen joko-tai-ajattelu. Mikä on niin älyttömän pinttynyt.

V. Mutta ehkä se liittyy tämmöseen yksijumalaisuutenkin että siinä missä monissa Aasian uskonnoissa pystytään hyväksymään se että on olemassa uskontoja mitkä elää rintarinnan ja ne on keskenään tasa-arvoisia, sitten me eletään semmosessa evankelisluterilaisessa tai katolisessa/ortodoksi perinteessä missä

on yksi jumala ja piste. Ei muita. Mikä on tosi... samalla tavallahan se on islamilaisissa.

K. Ja toikin jos tota lähdetään purkamaan että katoliset niin niillähän on hitto satoja pyhimyksiä mihin ne kuitenkin uskoo, joo yks jumala mutta sitten on nämä ja nämä ja nämä.

V. Niin, niin. Nää kakkoset tässä joukossa. Vertaa just vaikka justinsa johonkin buddhalaiseen tai taolaiseen temppeleihin missä ne kaikki ois niputettu vaan niinku eri näköisinä alttareina sinne ympäri paikkaa, saatte ite valita, kuka on sulle sopiva! Niin se on paljon helpommin lähestyttävä ehkä niinku uskontolajina, tommonen, monijumalaisuus. (H5.)

Haastatteluissa oli myös pohdiskelua siitä, onko kristinusko tai tarkemmin katolilaisuus sittenkään kuinka yksijumalaista. Tästä keskustelu jatkui ajatuksiin ja mielipiteisiin monijumaluudesta sekä siihen, miten ihminen voi ja hänen on tarkoitettukin itse vaikuttavan omaan henkiseen kasvuunsa, jumalallisuuteensa ja uskoonsa. (Ks. myös Kotkavuori 2004.) Myös kristinuskon kritiikki nousi usein esille:

V. Niin. Mä en tiä on jotenkin hassua puhua uskonnollisesta kokemuksesta niinku... Mä en tiä miten paljon, mutta mulla on semmonen käsitys tommosissa itämaisissa uskonnoissa se valaistuminenhan on se mitä haetaan, ehkä jotain semmosta ymmärtämistä ja tavallaan itsensä viemistä uudelle tasolle, että se ei välttämättä ole semmosta vastaavanlaista uskontokokemusta mitä niinku vaikka tässä ev.lut. toiminnassa haetaan että... (H5.)

Jatkoimme keskustelua kristinuskon ja itäisten uskontojen vertailuun ja päädyimme yhdessä arvioimaan, että kristinusko painottaa enemmän ylhäältä annettuja normeja, kun taas itäiset uskonnot, jotka painottavat valaistumista, vastuuttavat yksilöä enemmän ja rohkaisevat tätä hengelliseen inspiraatioon, jonka myötä etsiä omaa tietään. Haastateltava totesi lopulta:

V. Kyllä. Siis joo, siis mä saan tosta ihan kiinni että siinä on joku semmonen perustavanlaatuisen ero että millä tavalla yksilölle annetaan vastuuta sen uskonnon ehkä periaatteiden noudattamiseen. Se on totta. (H5.)

Nykypäivänä uskonto on saanut monenlaisia ilmentymiä, vaikka Suomessa onkin edelleen vallalla luterilainen enemmistö. Uskonto paikantuu esimerkiksi moderneissa alakulttuureissa hyvin moninaisiin merkitysjärjestelmiin, varsinkin arkielämän tasolla. Uskonto on nykyään monimuotoisempi ja notkeampi kuin menneiden vuosikymmenten jäykemmät kirjauskonnot. (Ks. esim. Taira 2006.)

Myös henkilökohtaisesti suhtaudun uskontoihin hyvin kahtiajakoisesti. Tämä asetus oli läsnä myös haastattelutilanteissa. Itselleni uskonnollisuus ja henkisyys ovat kaksi eri asiaa, ihminen voi olla mielestäni henkinen tai hengellinen, olematta kuitenkaan uskonnollinen. Henki, henkisyys ja usko nivoutuivatkin keskusteluissa hyvin useasti yhteen, kuten seuraavat haastattelupätkät osoittavat.

V.M. Lähinnä sitten kun oli uskossa niin sitten tuntui että kaikki on yliluonnollista kun kaikki osaa puhua kielillä vaikka ei ne oikeesti osannu.

K. Haluat sä avata tätä menneisyysaspektia sun elämässä, jos olet ollut joskus uskossa niin miten se sitten eroaa, miten siis ku sanoit että silloin kaikki oli yliluonnollista ja nykyään ei niin...

V.M. Niin ku oli nuori ja uskoi siihen mitä raamattu on ja kaikkee, niin että sitä ajattelee vaan että se kaikki on sitten totta ja ajattelee että on ollut aiemminkin menneisyudessa ihmetekoja niin sitten taas se yliluonnollinen tuntuu silleen luonnolliselta että nykypäivänäkin voisi olla ihmetekoja ja ihmeperantajia ja muita vastaavia.

K. Okei.

V.M. Se muutti siinä mielessä maailmankuvaa ku oli uskossa.

K. Niin oot sä nykyään sit sitä mieltä että semmosia ihmeeparannuksia ei ole olemassa?

V. M. No ehkä ei välttämättä. Ainakaan sillä tavalla mitä ne muut siinä uskossa uskoo tai ainakaan että se ois se pohja. Ehkä semmosia voi tapahtua, mutta kun en tiedä syytä niin en osaa tavallaan analysoida että minkä takia mitäkin tapahtuu. (H9.)

Yliluonnollisuutta määrittelee ylläolevassa haastattelukatkelmassa entiset kokemukset uskonnollisen yhteisön jäsenenä ja yhteydessä. Menneistä uskonnollisuus ja suhteesta yliluonnolliseen uskon kautta haastatteluissa kertoiltiin alkulämmittelyn jälkeen varsin mielellään. Jutustelu eteni lopulta varsin humoristis-sävytteiseen sanailuun uskosta, uskonnollisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Lopulta päädyttiin jopa pohtimaan yliluonnollista kosmoksen ja ufojen kautta – sekä yhdistelemään näitä teemoja Raamatun kirjoituksiin. Kuinka jälleen erilaisia tulkintoja on yhtä paljon kuin tulkitsijotakin.

Myös keskustelut viiheestä ajautuivat helpolla pohdinnoiksi uskonnoista. Kysyin haastateltavani näkemystä siitä, miksi viiheessä käsitellään niin hanakasti pahuutta. Haastateltava aloitti pohdintansa kaukaa, kuoleman tragediasta ja siihen liittyvästä uskonnollisuudesta.

V. Mä luulen että siis, niinku mä sanoin että mä pelkään ihan eniten maailmassa mä pelkään kuolemaa. Ja mun mielestä valitettavasti uskonto on, ihmiskunta on luonu uskonnon sen takia että kaikki ne asiat mitä ei pystytä järjestellä selittämään niin ne halutaan jollain selittää itelleen jotta voi olla rauhassa. Ettei tarvi käydä sitä sisäistä kamppailua sen kanssa että onks tää vaan tässä tää yks elämä. Ja mä nään sen niin että uskonto on kehitetty sitä varten aikanaan että pystytään aina palvomaan jotain ylempää joka päättää sun kohtalosta ja joka jatkaa sun elämää, siis sä synnyt uudestaan, ja uskonnoissa se käsitellään eri lailla, mutta aika harva uskonto on niin että sä elät täällä vaan tämän hetken ja sit kuolet pois. Kyllä ne usein käsittelee kuoleman jälkeistä elämää ja sitä elämän kiertokulkua ja semmosta. Ja sen takia mä suhtaudun to-

si kriittisesti uskontoihin. Mun mielestä uskonnot on ihmisen tapa selittää itelleen asioita mitä se ei voi ymmärtää. Tai käsittää. (H10.)

Hän jatkoi kuvailemaan yliluonnollisen esiintymistä viihteessä ja kuinka se heijastaa ihmisten toiveita jostain muusta kuin maallisesta maailmasta:

V. Niin jotenkin se liittyy siihen että tota mä peilaan sen sen kautta että sen takia näitä sarjoja missä on enkeleitä ja demoneita ja niinku kuvallistetaan näitä ihmisten keskuuteen ja siitä tehdään todempaa niin sit se voi olla että ihmiset tykkää kattoo myöskin tv:stä semmosia yliluonnollisia asioita mitkä linkitetään todelliseen elämään, koska silloin siinä ehkä tulee vähän semmonen että mitä jos että taas että jos ei osata välttämättä kaikkea selittää itelleen ja sitä että mitä jos tässä nyt kuollaan ja sit tää onkin sit tässä tämä elämä. Ei oo olemassa mitään muuta on vaan tää ja me ollaan kaikki soluja ja sit ku me kupahdetaan niin sit ne solut maatuu ja se on siinä.

Niin kaikki se yliluonnollinen kertois siitä että on jotain enemmän olemassa ku tämä tässä, olkoon enkeleitä, olkoon demoneita. Olkoon ihmissusia, olkoon mitä vaan, nii vampyyreja. Vampyyrit elää tosi kauan siis silleen että mä jotenkin linkitän sen siihen että jos pystyy leikkimään ajatuksella että onkin jotain enemmän ku mitä me nähdään tässä niin sitten se tuo semmosen tietyn alitajuisen ehkä turvan tunteen. (H10.)

Uskonto ja yliluonnollinen tuntuvat olevan joidenkin haastateltavien mielestä suhteessa toisiinsa. Kysyin seuraavalta haastateltavalta, kuinka hän määrittelisi yliluonnollisen, ja hän otti pohdintaansa mukaan uskonnollisuuden:

K. Nyt pääset määrittelemään mikä sulle on yliluonnollista.

V. Hirmu hankala kysymys. Yliluonnollinen mun mielestä on jotain semmosta mitä ihminen ei välttämättä pysty määrittelemään syystä tai toisesta. Siitä ei välttämättä ole kokemusta tai tietoa tai jotain olemassa että se jollain tavalla peilautuu mulle uskontokokemukseen myös. Koska siis se että niinkun ihan yhtä paljon pystyn sanoa tai määritteleisin että uskonto tai jumala-kokemukset

voi olla todellisia, kun taas sitten yliluonnolliset kokemukset. Ne molemmat on ehkä semmosta että emmää suoraan mee sanomaan että niitä on olemassa tai että niitä ei ole olemassa, että se on jotain semmosta.

K. Jonkin sortin agnostikko siinä välissä vähä niinku että.

V. Nii!

K. Että voipi olla tai voipi olla olematta.

V. Niin. Että se kaikki on jotain semmosta että ehkä niin kauan kuin omakoh-  
tanen kokemus niistä puuttuu tai länsimaisen kulttuurin kasvattina joku sem-  
monen tieteellinen pohja kun siltä puuttuu niin sitten on edelleen vähän sellai-  
nen, että no uskon asia että kumpaan suuntaan lähtisin. (H5.)

Esimerkeissä kiteytyy se, kuinka haastattelussa kaikki yliluonnolliseen liittyvät aiheet  
limittyvät keskenään, ihminen lokeroi asioita täysin eri tavalla tekstiä kirjoittaessa  
kuin puhuttaessa ja ajatuksia jäsenellessään toiselle ihmiselle. Itse näkisin, että ky-  
symys on jossain määrin myös puheen ja tekstin välisestä erosta. Puheessa kategoriat  
kenties limittyvät herkemmin, kun taas usein puhetta harkitummassa tekstissä – ja  
varsinkin tieteessä – ihmisillä on taipumus ylläpitää kategorioita. Uskontotieteilijä  
Martti Kamppista (2002) mukaellen: kulttuuri on luonteeltaan inhimillistä jäsentämis-  
tä, kategoriointia, ja tähän perustuvaa ajankäyttöä. Uskonnoista taasen on kysymys  
silloin, kun jäsentämisen työkaluina ovat etenkin yli-inhimilliseen toimijuuteen liitty-  
vät rajanvedot.

Hannele Seitsosen (2010, 109-110) mukaan ”Uskontojen käsitteistössä pahuus liittyy  
edelleen etiikkaan ja moraalikäsitteisiin, tapoihin, pyhyyteen, syntiin ja perisyntiin  
sekä paholaiseen, noituuteen ja henkiolentoihin.” Hän jatkaa, kuinka pahuutta ja us-  
kontoja voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta: ”[T]oisalta voidaan tarkastella  
uskontojen uskomuksiin ja käytäntöihin liittyviä pahuuden ilmenemismuotoja, toi-  
saalta pahuuden määrittelyä ja hallintaa uskontojen omien normistojen sisällä.” Lää-  
käri-antropologi Marja-Liisa Honkasalo puolestaan kertoo lehtihaastattelussa, et-

tä ”tiede ei tavoita kaikkia ihmismielen salaisuuksia” ja siksi selittämättömiä kokemuksia ei tulisi leimata ”huhuhaaksi” (Hyväri 2018; ks. myös *Yle Uutiset* 20.1.2016).

Pahuus, uskomukset ja moraalikäsitteet olivatkin hyvin esillä haastatteluaineistossani ja ne nivoutuvat arkiajattelussa yhteen. Siksi rajojen vetäminen niiden välille on haastavaa. Vaikka tiede ja tieteen filosofia pyrkivät erottelemaan kategorioita, ihminen on arkitason ajattelussaan, tietyistä lokeroista huolimatta, selkeästi holistisempi olio.

## 4.2 Käsitteitä yliluonnollisesta

Yliluonnollinen on niin käsitteenä kuin kokemuksenakin monitulkintainen. Erilaisia selitysmalleja tarjoaa muun muassa tutkija ja sosiaalipsykologi Jeena Rancken (2017, 83):

Yliluonnollisiksi nimettyjen tai muuten poikkeavien kokemusten tutkimus on pääasiassa yrittänyt etsiä *selityksiä* siihen, mistä näissä kokemuksissa voisi olla kysymys. Parapsykologia on yrittänyt tehdä sen todistelemalla, että on olemassa vielä tuntemattomia mutta silti reaalisia voimia. Muuntuneiden tajunnantilojen tutkimus on tehnyt sen kytkemällä poikkeukselliset kokemukset 1) ihmismielen dynaamisiin piirteisiin 2) kognitiiviseen toimintaan ja sen heikkouksiin (virheet) sekä 3) aivojen fysiologiaan (mm. kuolemanrajakokemukset).

Koska yliluonnollinen oli tutkimusasetelmani kannalta oleellinen käsite, kysyin haastateltavieni käsityksiä siitä heiltä suoraan. Monesti, kuten seuraava haastattelukatkelma osoittaa, haastateltavani lähtivät liikkeelle yliluonnollisen rationaalisesta määrittelystä todeten esimerkiksi: ”Mä oon vaan ollu aina liian järkevä siihen että mä näkisin jotain yliluonnollisia” (H2). Yliluonnollisen määrittely erityisesti luonnontieteiden kautta onkin mielenkiintoisessa kontrastissa etnologisen tai yleisemmin ottaen kokemuksellisuuden perustuvan otteen kanssa.

Haastatteluissa myös lähestyin yliluonnollista kysymällä aiheesta suoraan, kuitenkin lämmittelykysymysten kautta, jotka yleisesti ottaen käsittelivät viihdettä ja yliluonnollisuuden suhtautumista viihteen kentässä. Tämän jälkeen haastatteluissa siirryttiin teemaan, joka käsitteli kokijan suhdetta yliluonnolliseen reaali maailmassa. Kysymyksenasetteluissa oli myös yhdistetty viihdemaailma ja reaali maailma. Olin kiinnostunut selvittämään, kuinka yliluonnollisiin ilmiöihin tai olentoihin suhtauduttiin sekä viihdemaailmassa että reaali maailmassa. Pyrin myös saamaan tietooni mahdollisia yliluonnolliseksi koettuja tapahtumia ja kuultuja tarinoita, joihin saattaisi liittyä ihmisten mielestä yliluonnollista ainesta. Keskustelu eteni esimerkiksi näin:

V. Mä oon vaan ollu aina liian järkevä siihen että mä näkisin jotain yliluonnollisia.

K. Mitä sä tarkoitat sillä että sä oot ollu liian järkevä.

V. Sanotaan että jollain on vaikka yliaisti tai jotain muuta, niin mulla ei oo mitään semmosta. Mä en usko että mä pystyn kokemaan mitään yliluonnollista koska mulla ei oo semmosta niinku hienovaraista semmosta vastaanottavuutta tai miten se sanotaan. Mutta tosta yliluonnollisesta vielä niin meidän perheessä ei kukaan puhunu että ois ollu mitään yliluonnollisia kokemuksia.

K. Ei kukaan ikinä?

V. Ei. Emmä sit tiä jos niitä on ollu että onks ne sit ajateltu vaan että ne on ollu semmosia höpöhöpöjuttuja että lapset on kertonu, tai jotain. Mut en tiä. Mun mielestä ois jotenkin väärin tuomita niitä että joku aistii jotain mitä mä en aisti. Ku eiks se vaan kerro omasta vajavaisuudesta. Ai tosta tuli vielä mieleen että mun mielestä toisten yliluonnollisia kokemuksia pitää just kunnioittaa ja mun mielestä tiede ei tee sitä. Että kun tiede kuvittelee olevansa... siistää on vaan mun näkemys, mun mielestä tiede kuvittelee olevansa kaiken yläpuolella niin että sen ei hirveesti tarvii kunnioittaa mitään.

K. Toisen yliluonnollisia kokemuksia ois hyvä kunnioittaa tietyllä tasolla? Ja sun mielestä nykytiede ei varsinkaan sitä tee?

V. Mun mielestä tiede ei kunnioita muuta kuin itseään ja omia tuloksiaan. Se on vaan mun näkemys. (H2.)

Oma näkemykseni yliluonnollisen kokemuksesta ja sen tutkimisesta perustuu siihen, että haastateltavien ja yliluonnollisen kokijoiden kokemukset ovat mielenkiintoisia ja arvokkaita. Haastattelujen dialogin tasolla kannustin haastateltavia aina kertomaan omista näkemyksistään.

Folkloristiikan ja antropologian tutkijat Kaarina Koski ja Marja-Liisa Honkasalo (2015, 2) avaavat yliluonnollinen -termin problematiikkaa hyvin osuvasti. He kirjoittavat, että sanan yliluonnollinen taustana on latinan kielen sana *supernaturalis*, joka ”liittyy alkujaan kristilliseen pyrkimykseen erottaa toisistaan luonnollinen eli luotu ja sen lainalaisuudet ylittävä jumalallinen eli yliluonnollinen luoja”.

Yliluonnolliseen on ajan saatossa yhdistetty myös rationalistisen maailmankuvan vastakohtaksi luokiteltavia konnotaatioita olemattomuudesta, harhoista ja hallusinaatioista. Tästä on ollut lyhyt matka yliluonnollisen kokijoidennegatiiviseen leimaamiseen, mikä on lähtökohtaisesti koko ilmiön väärinkäyttöä. Termin yliluonnollinen puolustajat taas korostavat Kosken ja Honkasalon (emt) mukaan ”kulttuurisesti vaihtelevaa jatkumoa luonnollisen ja siitä poikkeavan välillä sekä yliluonnolliseen suuntautuvien tietoista etäisyyden ottoa tieteellisestä ajattelusta. Näin yliluonnollinen voidaan kuvata hyväksyttävänä osana kulttuuria.” Termi on osoittautunut ongelmalliseksi nykykulttuurissa etenkin sen vuoksi, että se liitetään helpolla harhoihin ja ristiriitaisiin merkityksiin.

Tässä tutkielmassa yliluonnollinen onkin arkipuheessa esiintyvä kattokäsite selittämättömille ilmiöille, ilman uskonnon tuomaa tarkoituksellista painolastia. Haastateltavieni kanssa käymässä dialogissa lähtökohtana ei ollut yliluonnollisen kokemuksen arvottaminen vaan asiasta puhuminen niin kuin haastateltavat sen käsittivät ja sanallistivat. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa esiintyvä haastateltava ei ole kokenut yliluonnollisia kokemuksia, mutta hän suhtautui silti suvaitsevasti muiden yliluonnollisiin kokemuksiin:

K. Osaatko määritellä omin sanoin mitä on sun mielestä yliluonnollinen?

V. Jaa-a. En oikeastaan koska, yliluonnollistahan on uskomukset mutta sitten taas jotkut yliluonnolliset asiat on toisille tosiasioita. Mut sit taas yliluonnollista ei myöskään oo kaikki se minkä tiede ei katso olevan todellista, mut suurin osa.

K. Vähän niinku lähdet tämmösestä tieteen määrittelystä liikkeelle?

V. Ehkä vähän.

K. No, jos jollakin ois yliluonnollisia kokemuksia vaikka jollain sun ystävällä tai perheenjäsenellä tai jollain niin miten sä suhtautuisit siihen jos joku kertois että näinpäs tossa nyt tonttuja?

V. No mun mielestä ne on sille yhtä tosia ku mulle vaikka se että mä kävelen ulkona.

K. Niin sä et tuomitse silleen.

V. Ei se mun mielestä oo tuomittavaa. (H2.)

Määritelmiä yliluonnollisuudesta leimasi muidenkin haastateltavieni puheessa selvästi tieteen, yliluonnollisuuden, tuntemattoman, selittämättömän ja tuntemattoman käsitteet. Useasti lähdettiin liikkeelle kertomalla, että yliluonnollinen on jotain tieteellä selittämätöntä. Kuten seuraavista haastattelukatkelmista hyvin ilmenee:

K. Joo, no sitten vois mennä vaikka tähän yliluonnolliseen. Mitä on sun mielestä yliluonnollinen?

V. Yliluonnollinen on asioita joita ei voida selvittää ainakaan nykyisen luonnonlakien, tämä voi nähdä kahdella tavalla, joko asioita joita ei nykyisen tietämyksen mukaan luonnonlaeilla voi selvittää tai asioita joita ei ylipäättäen ei voi ja sitten vielä monet tuntuu puhuvan yliluonnollisesta ihan vaan sillä että

asioita joille ei itse keksi selitystä. Kolmella eri tavalla sen vois määritellä. Just tämä kaikkein löysin on ihminen ei itse keksi selitystä niin voi pitää sitä yliluonnollisena. (H6.)

Yliluonnollisia asioita pidettiin kiinnostavina ja jollain tapaa arvokkaina. Haastatte-  
luissa myös ilmeni tietynlainen kunnioitus muiden kokemuksia kohtaan, vaikka haas-  
tateltavilla omakohtaisia kokemuksia ei ollutkaan.

K. Miten sä ite määrittelet yliluonnollisen?

V. Yliluonnollinen on kaikkea mitä ei järjellä pysty selittämään. Tai tieteellä.  
Mä lasken scifinkin yliluonnolliseksi. Siinä mielessä että tällä hetkellä se ei oo  
järjellä selitettävissä, että se ois mun mielestä yliluonnollista jos tuota pystyt-  
täis, tai siis ylipäätään se missä maailmassa eletään jos se ei ole järjellä puh-  
taasti selitettävissä niin sit mun mielestä se on yliluonnollista. Mut totta kai  
siihen vaikuttaa paljon kulttuuri, mä yleensä lasken yliluonnollisen just siihen  
että kaikki tällaiset jos lamppu sammuu tietämättä tai telkkari menee päälle tai  
mitä ikinä tällaisia paranormaaleja ilmiöitä. Kaikki mikä ei ole järjellä seli-  
tettävissä on yliluonnollista. Luonnollista on se jos sen pystyy järjellä selittä-  
mään. (H10.)

Kysyin samaiselta haastateltavalta, mitä mieltä hän itse oli yliluonnollisesta. Hän ker-  
toi olevansa skeptinen ja painotti, että yliluonnollisuuteen uskominen vaatisi hänen  
kohdallaan omakohtaista, selittämätöntä aistikokemusta.

V. Mä haluaisin että se ois totta. Mä haluaisin että ois olemassa yliluonnollisia  
asioita mut tähän mennessä ei oo kukaan pystynyt vielä vakuuttamaan mua.  
Tai mikään pystynyt vakuuttamaan mua.

K. Joo. Mikä sut sais ehkä vakuuttuneeksi siitä sitten? (Että on yliluonnollista.)

V. Jos mä pystyisin omilla aisteillani kokemaan jotain yliluonnollista. Siis jos  
mä näkisin millä tahansa mun aisteista tai näkisin, en tiedä hajun kautta, mut  
jos näkisin tai kuulisin jotain yliluonnollista mikä sais mut vakuuttamaan.

Mulla on vähän sama uskonnon kanssa. Mä pidän sitä satuna niin kauan ennen kuin joku pystyy todistamaan mulle sen että se on totta. Että mä oon tosi skeptinen sen suhteen että pitäis vaan uskoa johonkin tai ajatella jotain. Mä hirveen mielelläni kattelen netistä kaikkea aavevideoita ja tällöisiä ryhmiä jotka käy vanhoissa rakennuksissa haistelemassa sitä että mitä sieltä vois löytyä. Ja katon että pystytäänkö sitä todistamaan jotenkin että siellä on jotain. [...] Sitten taas tietysti voi olla että ihmisillä ei vielä ole semmosia välineitä millä siihen pystyttäis mut niin kauan kun ei oo niin. En oikein pysty vakuuttamaan itseäni siitä että on olemassa mitään. (H10.)

Pohdiskelin itse haastattelussa, kuinka ihmisillä on taipumus haluta todentamista ja todisteita asioista ennen kuin voivat niihin uskoa. Tämän jälkeen haastateltavani jatkoi oman skeptisensä kuvailua.

V. Niin se on tavallaan ihan ku silloin aikoinaan ku ei vielä tiedetty niin kuviteltiin että maapallo on littana. Tai siis nää on semmosia juttuja että mä oon semmonen ihminen että mulla pitäis todistaa se jotenkin. Mulle pitää kaikki aina, mä oon niin järki-ihminen noissa jutuissa että mä en niinku pysty vaan uskoo siihen että jotain tapahtuu, vaikkakin mulla on nyt lähipiirissä tai silleen mulle on nyt ihan muutaman kuukauden sisään sattunu semmosia juttuja mistä voi saada vähän vinkkiä. Mut vielä kukaan mä en niinku usko siihen. Mä tarviin jotain konkreettista tai jotain todistetta siitä. Sitten vaiks se oiskin olemassa niin mä en sulje sitä pois sitä mahdollisuutta että todellakin voi olla jotain yli luonnollista olemassa. Mutta niin kauan kun sitä ei pystytä mulle todistamaan niin mä ajattelen, suhtaudun siihen skeptisesti. (H10.)

Seuraavassa haastattelukatkelmassa esiintyy kaksi haastateltavaa joilla on mielestään mielenkiintoisia kokemuksia, mutta vaikeastikaan selitettävät tapahtumat eivät saaneet heiltä ylliluonnollista tulkintaa.

K. Onks teillä kummallakaan ollu mitään tällöisiä kokemuksia mitä ette ole pystyneet selittämään mitenkään järkevästi?

V. N. Mä oon ehkä niin skeptinen ihminen että ehkä tossa asiassa ei oo ollu mitään, että korkeentaan tämmösiä deja-vu fiiliksiä, mut että meneekö se siihen yliluonnollisen kategoriaan niin.

K. Meneeks se sun mielestä siihen?

V. N. No mä syytän vaan mun omaa huonoa muistia että mä vaan yhtäkkiä tajuan että hei mä oon muuten ajatellu tällaista tilannetta joskus aikaisemminkin että siis, okei ei mene yliluonnolliseen koska mä selitän sen ittelleni heti että huono muisti.

V. M. Mullakin on toi deja-vu tullu tuossa kyllä että se on semmonen mitä mä muistan että se oli ensimmäinen jotakin semmonen tunne mitä mä en pysty selittämään, niin se oli deja-vu fiilis kyllä. Siitä on aikaa kun tuli viimeks semmonen vahva mutta kyllä sitä on selitetty, oon lukenu selityksiä. Unessa näkee niin paljon eri näkemyksiä ja näitä juttuja niin, tavallaan sitten tullu toteen osi niistä.

K. Joo, mä en oo ite tähän deja-vu ilmiöön perehtyny oikeestaan ollenkaan. Mulla itellä tuli kyllä kanssa pienempänä niitä, mut sit ne vaan niinku lakkas.

V. M. Mulla on oikeestaan sama. Justiisa pienempänä ne tuntu semmoselta yliluonnolliselta kokemukselta koska mä olin nähny tyyliin viikko ennen sitä deja-vu kokemusta, just tämän (jonkin) tilanteen jotenkin tuli sitte.

V. N. Siis mulla tulee säännöllisesti (deja-vu-ilmiöitä). Sanotaan kerran kuussa. Oikeesti. Sen takia niinkun mä en pidä sitä niin ihmeellisenä että tota, mutta se häiritsee välillä itteä. Että miksi. (H3.)

Seuraavana haastateltavani kertoi hyvän esimerkin tilanteesta, joka joillekin voisi merkitä yliluonnollista, mutta jonka hän tulkitsee luonnollisena ilmiönä.

V. M. Muuta yliluonnollista niin. No, sanotaan nyt tämä kun oon asunu vanhassa puutalossa niin ajan myötä alkoi tottua kaikkiin ääniin mitä tuli sieltä

täältä, kyllä ne alun perin tuntu aina ku ilman mitään selitystä joku ovi aukeaa ja tämmöstä.

K. Siis siellä puutalossa on tapahtunu tämmöisiä asioita?

V. M. Joo! (naurahdus). Aina ku mä oon asunu jossakin niin.

K. Ovet aukeaa itekseen? Ja se on sun mielestä ihan normaalia? (naurua kaikkialla)

V. M. Se on läpiveto vaan! (naurua) Mut vanha puutalo kyllä mä oon nähny että narinaa tulee ja joku ikkuna yhtäkkiä aukeaa niin kyllä mä aina säikähdän. Ja kyllä mä ihan jostain kumman syystä oon vähän varovaisempi sen jälkeen. Vaikka, tähän on tieteellinen selitys! Mut mua ei kiinnosta se tieteellinen selitys siinä tilanteessa kun on pimeä ilta ja on yksin kotona ja yhtäkkiä ikkuna aukeaa siinä vieressä, mutta se on ihan, musta tuntuu että vanhoissa puutaloissa ne vaan tuppaa olemaan ne kaikki aina (semmosia). (H3.)

Vaikka itseäni kiehtoo ajatus tulkita itsekseen aukeavat ovet mahdollisena yliluonnollisena ilmiönä, ne eivät siis näyttäydy haastateltavalle lainkaan yliluonnollisena. Tämä oli eräs mielenkiintoisempia havaintoja. Toiset kokevat mielekkäämmäksi selittää oudot ilmiöt ja tapahtumat systemaattisesti luonnollisiksi, kun taas toiset kokevat yliluonnolliset selitykset mahdollisiksi.

K. Joo, no sitten vois mennä vaikka tähän yliluonnolliseen. Mitä on sun mielestä yliluonnollinen?

V. Yliluonnollinen on asioita joita ei voida selvittää ainakaan nykyisen luonnolakien, tämä voi nähdä kahdella tavalla, joko asioita joita ei nykyisen tietämyksen mukaan luonnonlaeilla voi selvittää tai asioita joita ei ylipäättäen ei voi ja sitten vielä monet tuntu puhuvan yliluonnollisesta ihan vaan sillä että asioita joille ei itse keksi selitystä. Kolmella eri tavalla sen vois määritellä. Just tämä kaikkein löysin on ihminen ei itse keksi selitystä niin voi pitää sitä yliluonnollisena. (H6.)

Tässä tutkimuksessa haastatellut olivat siis enimmäkseen varautuneita yliluonnollisten tulkintojen suhteen, joskaan he eivät täysin sulkeneet pois mahdollisuutta sille, että yliluonnollisia ilmiöitä olisi olemassa. He eivät vaan itse olleet kokeneet asioita, jotka näyttäytyisivät heille yliluonnollisina. He olivat kiinnostuneita yliluonnollisuudesta, mutta tukeutuivat vahvasti tieteelliseen maailmankuvaan. Kuten Katarina Koski (2016, 2-3) kirjoittaa *Eloressa*: ”länsimaissa henkisyys ja materiaallinen maailmankuva elävät nykyään rinnakkain”, mutta niiden välillä on ”epistemologinen ristiriita”, josta seuraa konflikteja ja leimaamista.

Koski jatkaa ja kuvailee, kuinka ”[k]okemukset ja tulkinnat, jotka tiede kiistää ja kristinusko tuomitsee, ovat erityisen alttiita jyrkälle arvostelulle ja leimaamiselle.” Voidaan sanoa, että tässä tutkimuksessa haastatellut ihmiset tietyllä tapaa toistavat tätä dualismia: heille tieteellinen maailmankuva on vankka lähtökohta maailman tulkinnalle. Toisaalta he eivät kiellä toisenlaisiakaan maailmankuvia ja toisenlaisten kokemusten olemassaoloa tai mahdollisuutta niihin. Samalla rajanveto oman ja vieraan kokemuksen osalta on tässä kohtaa selkeä. Kyse on henkisistä kokemuksista, jotka ovat jokaisen kokijan omia. Tämä sopii hyvin Kosken (2016, 14) näkemykseen medikalisoimisesta, joka on

suomalaisessa julkisuudessa ja arkikeskusteluissa yleisesti hyväksytty tapa tulkita kummia kokemuksia. Kummia kokeneen on sopivaa sanoa kuvitelleen, erehtyneen tai nähneen unta, olleen sairas tai nähneen harhoja väsymyksen vuoksi. Tulkitessaan kokemuksensa todellisiksi ja yliluonnollisiksi kokija rikkoo sanattoman sopimuksen siitä, mitä modernin yhteiskunnan jäsenen on sopivaa kokea ja uskoa. Hän rikkoo usein myös oman aiemman oletuksensa siitä, mikä on mahdollista.

Onkin kiinnostavaa, että haastatteluissakin muiden yliluonnollisia kokemuksia käsitellään hyvin varoen, kenties ettei niiden kritisointi stigmatisoisi kokijoita. Haastateltavat valitsevatkin tässä mielessä tulkintakehykseksi niin sanotun normaalin kategorian – eli he selittävät yliluonnollisen olemassa olevana ilmiönä, joka ei kuitenkaan koske heitä itseään. Henkisyydelle he sen sijaan antavat sijaa osana länsimaista yhteiskuntaa.

### 4.3. Käsitteitä pahuudesta

Totesin tutkielmani alussa, että käsite pahuus on abstraktia, häilyvää ja vaikeasti määriteltävää. Se määrittyikin lopulta sosiaalisten ja kulttuuristen normien ja yksilön mielikuvituksen kautta. Huomioin myös, että pahuutta lähestytään haastateltavien kokemukserinnassa monista näkökulmista ja lähtökohdista käsin. Varsinkin uskonto ja länsimaisen maailmankuvan dualistisuus nousivat esille lähtökohtana pahuuden määrittelylle.

Pahuutta lähestyttäessä kysyin haastateltavilta suoraan, mitä heidän mielestään pahuus on ja miten he itse määrittävät ja mieltävät pahuuden. Useasti esiin nousivat puhtas itsekkyyks, toisten satuttamisesta nouseva nautinto, välinpitämättömyys muiden ihmisten tunteista, häikäilemätön oman edun tavoittelu välittämättä lopputuloksista. Myös pahuudesta keskusteltaessa haastateltavani kykenivät refleктоimaan aihetta avoimesti, omatoimisesti ja monipuolisesti. Uskonnolliset teemat tulivat selvästi esiin, kuten seuraavasta katkelmasta ilmenee.

V. Yleensä pahuus tarkoittaa myös valtaa ja sitten kun valtaa ei oo enää yksittäisillä diktaattoreilla tai johtajilla, niin kauheesti ainakaan. Niin sitä myöten se pahuuskin on vähentynyt.

K. Niin siis valta on yhtä kuin pahuus? Absoluuttinen valta on yhtä kuin pahuus?

V. No, ootko ikinä kuullu hyvästä diktaattorista?

K. No se on taas mielipidekysymys.

V. Minä en ole.

V. Persoonallinen paha? En koe että on persoonallista pahaa. Ja mun mielestä, jos sanotaan että Saatana on mennyt johon kuhun niin se on oman vastuun

poistamista. Tai miksei sitä vois käyttää, sanot vaan että en se minä ollut, se oli Saatana! (H2.)

Seuraavassa sitaatissa ryhmähaastattelun kaksi osallistujaa pohtivat pahuutta erityisesti psykologisena ilmiönä ja määrittelivät sitä ilmiönä, joka vaihtelee empatian puutteessa psykopaattisuuteen.

V. N. Mä yhdistän pahuuden jotenkin empatian puutteeseen. [...] Tai jotenkin silleen, mulla on vähän sama paha sanan käyttö, kuin ruma. Musta se on jotenkin niin paha leima käyttää sitä sanaa. Esimerkiksi jostain ihmisestä että se on paha Musta se on niin pahasti sanottu jostain. Mä en missään nimessä käyttäisi sitä. Rupesin miettimään että mikä sitten jos on josain törmäny johonkin vaikka, no enemmän just viihteessä johonkin pahaan, niin minkä sit näkee että minkä takia se on paha. [...]

Mikä on puhdasta pahuutta? Se on niinku se. Itekin miettii historiaa niin kyllähän sieltä löytyy mitä yleisesti pidetään täyspahana joko mongolien imperiumi tuli ja valloitti. Hitler on täyspaha ja kaikki nämä. Että nämä yleisesti mielletään näin. Tietyt asiat on puhdasta pahuutta niin sanotusti. Mutta sitten kun yrittää mennä siihen syvemmälle että mikä nyt on lopulta se ja miten ite mietin. Niin. Ehkä mä näen sellaisen täydellisen itsekkyyden. Tai tällaisen täydellisen välinpitämättömyyden muita kohtaan. Käytännössä psykopaattinen pitäis olla sitte, musta psykopaatit vois olla ehkä, vaikka siinäkin on selitys olemassa siihen pahuuteen, niin sanotusti. Mä sanoisin että psykopaatit vois olla kykeneviä täydelliseen pahuuteen että ne täysin pystyy ajattelemaan vaan itteään eikä ne kykene ajattelemaan mitään muuta. Mutta sittenkin se pahuus on siitä jännä että ne (psykopaatit) ei voi välttämättä tehdä asialle mitään, koska ne ovat syntyneet semmoisiksi. Niin sitten se vähän muuttaa sitä. Ne on pahoja joo. Mutta ne ei voi asialle mitään niin mites sitte että onko ne sitte pahoja, jos vaan sattuman kautta sattuvat tulemaan pahoiksi. Niin. On ne silti ehkä pahoja. Mutta sitten se on vaan tällainen huono mäihä.

Musta se on vaan silleen että jos vaan millään tavalla pystyt miettimään ittes toisen tilalle, niin et sä siinä vaiheessa pysty tekemään mitään pahaa. Se pitää olla joku välinpitämättömyys tai empatian puute, että sä edes pystyt tekemään toiselle jotain (pahaa). Tai emmä tiä, näin mä oon niinku itse sen just nään. (H3.)

Seuraavassa sitaatissa haastateltava näkee pahuuden satuttamisena ja halulla satuttaa, minkä itsekin koin mielekkääksi näkemykseksi.

V. Toisten satuttamista, ehkä ensisijaisesti, kai siihen kuuluu jossain määrin myös itsensä satuttaminen, se että pahuutta voi olla myös semmonen, tietyn-tyyppinen ilkeys ihmisiä kohtaan ja toisia kohtaan ja sit myös semmonen välinpitämättömyys että aika monet esimerkiksi tommosista merkityksellisistä sisällissota tapahtumista vaikka Kambodzassa tai jossakin missä on toimittu täysin järjettömästi toisia ihmisiä kohtaan, niin se on aina edellyttänyt sen että siellä on ollu ihmisiä ketkä suhtautuu asioihin välinpitämättömästi ja antaa sen tapahtua elikä pahuus mahdollistuu sellaisella välinpitämättömyydellä, ilkeydellä ja puhtaasti halulla satuttaa. (H5.)

Kerroin haastateltavalle, että olin hänen kanssaan samaa mieltä ja lisäsin, että minun mielestäni pahuutta ovat myös itsekkyyt, muiden kustannuksella hyötyminen ja piittaamattomuus muista omaa etua tavoitellessa. Tämäkin haastateltava näki, että pahuuden määrittelyssä on laaja skaala, jonka ääripäässä on sairas käyttäytyminen:

V. Kyllä, sit jossain määrin mä ehkä määrittelin semmosen sairaalloisen pahuuden vielä ehkä omaksi olemisen muodokseen. Sellasen missä jotain on vaan pielessä ihmisessä. Esimerkiksi tämmöset ketkä nauttii siitä että ne tappaa toisia tai kiduttaa toisia että ne saa siitä ihan selkeesti jotain mielihyvää tai pedofiilit jotka niinku lapsia hyväksi käyttäessään saa siitä jonkun semmosen vallan tunteen että huolimatta siitä että kyseessä on sairaus ja välttämättä kaikki ihmiset jotka on pedofiileja en sanoisi että ne on suoralta pahoja vaikka ne rikkoo täysin sitä kulttuurinormistoa mitkä meillä on olemassa, mutta sit on olemassa myös niitä ihmisiä ketkä hakee siitä semmosen nautinnon, jonkun

vääristyneen, sairaan kuvan kautta niin myös siihen mun mielestä liittyy tosi vahvasti pahuus. (H5.)

Itsekkyys ja toisen ihmisen tahallinen satuttaminen sekä pyrkyriys nousee tässä haastattelupätkässä määrittämään pahuutta. Toisen tuntevan olennon kivusta nautinnon saaminen tuomitaan yksiselitteisesti pahaksi käyttäytymiseksi. Pedofiliaa ei määritellä suoriltaan pahaksi, vaan kyseessä on nykykulttuuriin sopimaton taipumus ja enemmän sairaudeksi mielletävä asia. Esimerkkinä olosuhteista, missä ihmisen pahuus näyttäytyy, nostetaan tässä sodankäynti.

Pahuuden häilyvyys, tulkinnan monimuotoisuus ja määrittelemisen vaikeus tulee ilmi mainiosti myös seuraavassa haastattelupätkässä. Ensi alkuun koko pahuus käsite tyrmätään liian leimaavana ja haastateltava itse sanoo, että hän pyrkii välttämään koko termiä.

V. Ensinnäkin yritän itse välttää koko termiä [pahuus], koska se on niin leimaava että sen kun tuo jossain esille niin se leimaa kaiken mistä puhutaan liian pahasti. Siis pahuus, tämä on sellainen mille yritin keksiä tämmöstä jonkinlaista yksiselitteistä määritelmää. Minusta taas on kiehtovaa se että miten ihmiset määrittelee pahuuden. Tämä on yksi mikä minua kiinnostaa sun aineistossa että miten ihmiset määrittelee pahuuden. (H6.)

Haastateltava kuitenkin yritti määritellä pahuutta, vaikka se haasteelliselta tuntuikin, ja päätyi esittämään muiden haastateltavien näkemysten kanssa samankaltaisia määritelmiä, jotka liittyivät kärsimyksen aiheuttamiseen.

V. Pahuus on, sen voi määritellä yliluonnollisen kautta tai sen voi määritellä maallisen kautta. Yliluonnollisen kautta mä kyllä sen määrittelen, tai en oikeastaan tiedä, monesti sitä lähdetään yliluonnollisen kautta, luultavasti. Tosin täytyy tästä minun oma bias on siinä että seuraan paljon yhdysvaltalaisista poliittista keskustelua ja siellä vilisee termi pahuus vähän turhankin, ei yliluonnollista vaan maallistakin merkitystä vähän turhan paljon käytetään sitä, ehdottomasti liian paljon. Pahuus. Mitä on pahuus. Pahuus on. Joudun määrittämään sen sitä kautta että pahuus on sitä että... helvetti vieköön... ei irtoa yk-

sittäisiä määritelmiä koska kun aletaan määrittelemaan asioita niin, minä löydän ainetta mutta ei tämä oikeastaan tähän sovellu.. yritän tarkan määritelmän keksiä, mutta aina löytyy muttakun... joten. Erittäin epämääräisesti lähtisin määrittämään sitä kautta että... sitä että aiheuttaa kärsimystä muille ihmisille ja olennoille tarpeettomasti ja tämmöset asiat niin minä pidän sitä, mut ne pitää taas määritellä ja tämä on epämääräinen määritelmä. (H6.)

Yllä oleva haastattelumääritelmä pahuudesta on monimuotoisuudessaan hyvin valaiseva. Pahuus on jotain epämääräistä, vaikeasti määriteltävää, selkeästi riippuvainen tulkitsijasta ja olosuhteista. Mielestäni tämä on yksi osuvimpia määritelmiä siitä, mitä on pahuus ja kuinka sitä voidaan käsitellä. Näyttäisi kuitenkin siltä, että pahuus on tekoja ja käyttäytymistä, jonka tuloksena on tarpeetonta kärsimystä toisille. Haastateltavat kuitenkin kokevat pahuuden ikään kuin käsitteenä vieraaksi ja ovat taipuvaisempia määrittelemään pahuutta nimenomaan pahoina tekoina. Näkökulma yhtyy siihen, mitä teologi Martti Lindqvist (2002, 41) kirjoittaa hyvästä ja pahasta osana erilaisia kulttuureja:

Koko inhimillisen kulttuurin rajaton interteksti lastenloruista ja saduista kirjallisuuteen, musiikkiin, taiteeseen ja yhteiskunnalliseen sekä taloudelliseen toimintaan saakka kantaa mukanaan myyttisiä hyvän ja pahan teemoja ja rakenteita. Pahasta puhutaan paljon, mutta melko harvoin edes yritetään sen määrittelemistä. Tavallisesti pahalle annetaan sisältö sen vastakohtan kautta. Paha on se, mikä on käänteistä hyvälle tai mikä tuhoaa hyvän. Pahaksi voidaan nimittää ihmisiä, tekoja, asioita, olosuhteita, rakenteita, arvoja ja ideologioita. Pahan mielikuvaan liittyy negatiivista voimaa, taikaakin. Jos pahan nimen sanoo, se uskomuksen mukaan tulee paikalle tai muuten toteuttaa itsensä. Pahalla silmällä katsominen ja pahan toivominen toiselle ovat joissakin yhteisöissä suoraan ihmistä vahingoittavia tekoja.

Seuraavassa haastattelukatkelmassa haastattelun yleinen kulku ohjaili tilannetta luontevasti liittämään pahuuden ja yliluonnollisuuden keskenään, siispä seuraavassa tulee ilmi haastateltavan näkemyksiä yliluonnollisuuteen, pahuuteen sekä se, onko pahuus jollain tavalla kiehtovaa. Pelko ja pahuus linkitetään vahvasti keskenään, myös uskonnollinen kuvasto ja viihde ovat puheessa läsnä.

V. Mä en oo ees vielä määritelly pahuutta koska siis mun mielestä pahuus voidaan se voidaan käsittää just jonkun uskonnollisen tai tämmösen selityksen kautta että tää on valoa ja pimeää ja sitten on se joka haluaa tuhota kaiken ja sitten se joka luo kaiken ja niinkun synnyttää asioita ja näin pois-päin. Tai semmosena ehkä tuhoavana voimana joku Saatana vaikka tai näin mutta siis satanisti esimerkiksi pitää sitä tuhoavuuden voimaa juurikin sellaisena elinvoimana koska tuhotaan jotain ikävää paskaa niin sehän...

K. Tai tuhotaan vanhaa että voidaan ehkä rakentaa tilalle jotain parempaa tai uutta.

V. Niin. Ja sitten ihminen ehkä kokee itsessään pahuutena koska mun mielestä taas sitten. Ei nyt lähdetä ees tämmösiin miten pahuus määritellään vaikka arkikielisenä koska sehän on ihan täyttä paskaa ja kaikki tietää sen että no paha on ihminen joka on sinulle vieraanlainen tyyppisesti tai paha on ilmiö joka aiheuttaa sinulle harmia tai sitten voidaan puhua vallasta ja yhteiskunnallisesta kontrollista eli määritellään joku asia pahaksi esimerkiksi esiaviollinen seksi jolloin pystytään kontrolloimaan ihmisiä ja uskontojen kautta tää helposti käy sillain että sillä pystytään hallitsemaan massoja ja saamaan ne toimimaan tiettyjen asioiden mukaan niin sitten esimerkiksi valtaeliitti pysyy vallassa koska ihmisillä on täysi työ hyvittää synteesiin ja tehdä asioita mitä heille on iskostettu päähän eli siis siinä on tämän vallankäyttöllinen elementti mun mielestä olemassa tai se voidaan käsittää sitä kautta, jolloin se on taas väline siihen että miten yhteiskunta pysyy tietynlaisessa rakenteessa. (H7.)

Kun keskustelumme jatkui, esitimme kumpikin erilaisia näkökulmia. Itse otin esiin pahuuden säälimättömänä ja piittaamattomana vallanhimona, kun taas haastateltavani päätyi pitkälti tuttuun teemaan kärsimyksen aiheuttamisesta muille, mutta myös itselle.

K. Mä itekin lähtisin jotenkin tommosesta määrittelystä että jos mun pitäis määritellä ite mitä on pahuus niin just vaikka semmonen ihminen joka on

täysin säälimätön muita kohtaan että se tai just on vallanhimoa esimerkiksi niin sitten ihminen joka vaan haluaa valtaa välittämättä yhtään mistään muusta ja vaan itelleen ja on valmis käyttämään sitä pelkästään omiin tarkoituksiinsa välittämättä mistään muusta. Jotenkin tälleen mä sen ite määrittäisin, ainakin.

V. Niin no toi sit varmasti rinnastuu siihen tuhoavuuden voiman käsittämisiin pahaksi mitä sitten ihmiset monesti itsessään vihaa että ne on toiminu jollain tavalla joka jos nyt vaikka taas mietin omia asiakkaitani (psykologina) tai tämmösiä juttuja niin usein semmoset asiat käsitetään itsessä olevaksi pahaksi joka aiheuttaa pahaa muille tai aiheuttaa kärsimystä muille ehkä enemmänkin ja ehkä myös sitten itselle jos itse pystytään käsittämään sellaisena tai että tavallaan havainnoimaan itseään ulkopuolelta käsin silleen että no minä vahingoitan itseäni koska minä viiltelen vaikkapa tai tämmöstä että sitten ajatellaan että tekee pahaa itselleen jolloin itse käsitetään tavallaan toisesta positioista, meneepäs hankalaksi. Mut mä en taas sitten, mä en usko esim. pahoihin ihmisiin. (H7.)

Ennen seuraavaa katkelmaa kysyin haastateltavalta, mitä mieltä hän oli sarjamurhaajaelokuviissa esiintyvistä pahuudesta. Hänen pohdintansa jälkeen pyysin haastateltavaa määrittelemään pahuuden. Hän kertoi minulle näin:

V. Kokisin pahuutena semmosen tietoisin toiminnan jolla tähdätään jonkun toisen elävän ja tuntevan olennon vahingoittamiseen tai hyväksikäyttöön. [...] Mä uskon vastavuoroisuuteen että on niinku, maailmassa toimii mun mielestä tasapaino, että jos on jotain hyvää niin on jotain pahaakin. Että sit samalla jos uskois Jumalaan niin täytyy uskoa Saatanaan. Mun mielestä. Se menee niinku käsikädessä se ajattelu siitä, mun mielestä. Mut tosiaan, no varmaan kauhuleffat ja kaikki tämmöset on paljon tehny sitä että miten ite suhtautuu pahaan. Ja mitä se voi olla, mut lähinnä mulle se on niinku sitä pelkoa, must se on niinku jos joku asia pelottaa niin silloin se voi olla pahaa, että mä jotenkin yhdistän hirveen vahvasti pelon ja pahuuden keskenään.

Ja sit tietysti jotenkin hirveen vaikee uskoo, tota siihen että ois mitään fyysistä pahuutta. Siinä mielessä että joku vois fyysisesti sillä satuttaa, tommosissa yli-luonnollisissa asioissa. Mut sit jos on hyviä henkiä ja on tiettyjä hyviä kaikuja niin sillen niitä, mun mielestä, täytyy olla myös pahoja ja huonoja kaikuja. Jos on tapahtunu jotain, musta se on just mielenkiintoista että jos jossain on tapahtunu jossain paikassa vaikka jotain kauheeta tai jollekulle siellä paikassa on tapahtunu kauheeta niin sillen sinne jäis semmosia tiettyjä energioita elämään. (H10.)

Seuraavaksi kysyin samaiselta haastateltavalta, että jos yliluonnollinen on hänestä kiinnostavaa, niin viehättääkö häntä pahuus jotenkin.

V. Se, niin. Joo. Viehättää se ajatus siitä että voi olla jotain olemassa ja sillen se tarkoittaa sitä että se voi olla hyvää ja pahaa. Niin kun mä sanoin mä uskon siihen että ne kulkee käsikädessä, mut jotenkin sit tietysti kyllä se myös pelottaa, se tietty käsitys siitä että just esimerkiksi tämmösistä että mä oon kattonu paljon elokuvia missä on riivattu ihmisiä muka ja sit ne perustuu tosi tapahtumiin ja googletellu niitä paljon ja ihmetelly sitä että miten Vatikaanissa voi olla manaajia. [...] Mua kiehtoo se ajatus että ihmisen päähän vois joku ulkoinen paha asettua koska kyllähän ihmiset sekoo ja tekee pahoja asioita mutta sit taas mä uskon myös paljon että se on myös ihmisyyttä se tietty virhearvio että tietty prosentti ihmisistä vaan ei oo piuhoitettu oikein niin se pahuus voi myös tulla. Mut sitten taas jos ois olemassa jotain yliluonnollista niin voi se olla myöskin että se tulee ulkopuoliselta taholta se, se pahuus niin sanotusti. (H10.)

Haastatteluissa näyttäyty tietoinen, epätavallisen räikeä, piittaamaton tekijä ja tähän sidoksissa oleva tarkoituksellinen vahingoittaminen pahuutena. Muutamat haasteltavat olivat taipuvaisempia näkemään pahuuden jonkinlaisessa yhteydessä yliluonnolliseen ja kaikkia kiinnosti ainakin jossain määrin pahuus viihteellisenä elementtinä, oli sitten kysymys yliluonnollisesta tai maallisesta pahuudesta. Suurin osa haastateltavista ei kuitenkaan nähnyt pahuutta niinkään energiana tai voimana, niin kuin uskonnollisessa ajattelussa se usein nähdään (esim. Katajala-Peltomaa & Toivo 2004, 9; Klemettinen 1997, 68), vaan koki, että pahuus on lähinnä pahoja eli moraalisisista normeista poikkeavia tekoja.

V.M. Pahuus on spektrin toisessa ääripäässä ja sitten hyvyys on toisessa ääripäässä ja sitten mitä se hyvä ja paha ovat niin jokainen saa itse päättää.

K. Toi on kyllä hyvä määritelmä!

V.N. Musta se on kanssa hyvin silleen, pahuus on vaikeesti määriteltävissä koska se on eri asioita eri ihmisille niin se on tavallaan jokaisen oma, oman henkilökohtaisen subjektiivisen kokemuksen tuote. Asia mikä voi olla hyvä minulle voi olla paha toiselle, joka voi olla paha minulle voi olla äärimmäisen hyvä vaikka koko muulle maailmalle. Pahuus on universaalina asiana todella vaikeasti määriteltävissä, mutta ihan kirjallisesti tai tälleen sanaselityksellisesti sehän on hyvän vastakohta ja samalla jos mietitään tätä uskonnollista aspektia niin pahuus on jotain sellaista mitä Saatana toteuttaa niin se on sitten taas se mielenkiintoinen näkemys, mutta mä näkisin niinku omassa elämässäni että pahuus on semmonen termi mitä mä en tykkää hirveesti käyttää koska mä en usko semmoseen absoluuttiseen hyvään ja pahaan, mä uskon enemmän semmoseen suhteelliseen maailmaan jossa kaikki asiat on vähän harmaata jossain muodossa, ei niin mustavalkoisia vaan.

V.M. Niin niin, ne onkin vaan spektrien ääripäitä. Sitten mennään vähän harmaammaksi ja vähän valkoisemmaksi. (H9.)

Suhtautuminen pahuuteen oli haastattelupuheessa siis hyvin monimuotoista. Näen, että nykyään viihteellisyyden kautta ennen pelätty sarvipäähahmo on saanut rinnalleen uusia muotoja ainakin mielikuvissa, vaikka tietyn tyyppinen hyvin tuttu ulkomuoto on säilynyt. Sarvet, sorkat, punainen tai musta väri ei tänä päivänä automaattisesti herätä suoranaista kauhua tai pelkoa, kuvaan astuvat erilaiset harmaan sävyt ja tulkinat.

Viihteessä pelkoa on toisaalta alettu tietoisesti viihteellistää. Nauraako piru koko matkan ajan helvetin pankkiholveihin? *Pahuuden ongelma* -kirjan toimittanut Mauri

Männistö (2010, 8) pohtiikin, kuinka pahan käsittely tavallaan vähentää sen merkitystä:

Itseäni innostaa ajatus, että pahassa on jotakin, joka saa meidät ymmällemme. Mihin pahoja asioita tarvitaan, miksi niitä pitää olla, mistä ne ovat tulleet? Siitä, että ne koetaan vieraina, tuntemattomina, käsittämättöminä - “pimeän puolen” asioina. Paha ei ole järjellistä, vaan koemme sen arvottomaksi tai peräti epäarvoksi. Jonkin pahan asian kaikin puoleinen tunteminen ja käsittäminen on usein omiaan hälventämään sen pahuutta.

Kiinnostavaa on myös, että puhuessaan pahuudesta, haastateltavat käsittelevät sitä osana inhimillistä, todellista maailmaa eivätkä niinkään ilmiönä, jonka reflektioiksi viihde olisi erityisen mielekäs kenttä. Kenties viihteen tapa käsitellä pahuutta on liian harmiton heijastaakseen sitä, millaiseksi haastateltavat pahuuden mieltävät.

## 5. Yhteenveto

Mitä tästä kaikesta opimme? Tämän tutkielman edetessä huomioin, kuinka Lauri Honko (1983) on tänäkin päivänä relevantti mainitessaan erilaiset uskontojen ja uskomuksien yhteenliittymiset. Varsinkin arkipuheessa erilaiset näkemykset ja uskomukset elävät edelleen rinnakkain. Kulttuuriset taustaoletukset nivoutuvat nykyaikaan. Haastatteluissa kulttuurimme taustalla vaikuttava juutalais-kristillinen maailmankuva näyttäytyi enemmän hyvin kriittisessä ja aika ajoin jopa negatiivisessa valossa. Sen sijaan, että uskonnollinen ajatteluperinne olisi näkynyt haastateltavien näkemyksissä, he pikemminkin haastoivat sen vanhanaikaisena, jäykkänä ja epäuskottavana. Sen sijaan monitieteellinen maailmankuva, ”notkeat” uskomukset ja suvaitsevainen suhde yliluonnolliseen leimasivat keskusteluja vahvasti. Aineiston monimuotoisuus heijasteleekin myös nykyajan uskomuksien monimuotoisuutta (ks. Taira 2006).

Vaikka uskontoon suhtaudutaan usein positiivisesti, voidaan myös kritisoida sen assimiloivaa vaikutusta. Esimerkiksi kristinuskon voidaan sanoa edesauttaneen monien (alkuperäis)kulttuurien tuhoutumista. Varsinkin, jos uskonnollinen kääntyminen on tapahtunut pakolla ja jos siihen on liittynyt omien uskomusten ja traditioiden hävittäminen, kysymyksessä on pahuus. Valitettavasti käännytystyötä tehdään yhä, ja monet pitävät sitä hyvänä asiana. Tämä onkin hyvä esimerkki siitä, kuinka tulkitsijakohdainen ilmiö pahuus on.

Pahuus saatetaan nykyään kokea myös kiehtovana. Esimerkiksi klassiset paholaistemat ovat edelleen suosittuja viihteessä, mutta paholaistyylisten hahmojen merkitys varoittavina toimijoina on vähentynyt, ja hahmot ovat viihteellistyneet. (Ks. esim. Klemettinen 1997.) Viihteellisessä pahuudessa merkittävämmäksi on tullut esimerkiksi ihmisen tarve pelätä kontrolloidusti ja turvallisesti. Myös haastatteluissani esille tuli inhimillisen pahuuden kiehtovuus. Esimerkiksi viihteessä sarjamurhaajahahmot saattoivat olla mielenkiintoisempia kuin puhtoiset hyvät hahmot.

Ennen niin selkeät vastakohtaparit hyvyys ja pahuus, ovat nykyään sumeampia. Nykymaailmassa tällainen dualismi on problematisoitua, eikä esimerkiksi kirkon käsitykset hyvästä ja pahasta ole enää niin merkittäviä, vaikka niiden vaikutus on yhä

nähtävissä. (Kts. Katajala-Peltomaa & Toivo 2004.) Pahuus, siinä missä hyvyyskin, on jotain sellaista, jota voidaan hahmottaa myös ihmisen biologian kautta. Esimerkiksi taipumus väkivaltaiseen käyttäytymiseen voidaan nähdä ja kokea ihmisen pahuutena. (Ks. Lauerma 2009.) Tällainen näkemys oli vahvasti läsnä myös haastatteluissani ja käymissäni keskusteluissa. Väkivalta ja itsekkäät teot koettiin selvästi inhimillisenä pahuutena.

Pahuus on kuitenkin nykyään hyvin häilyvä ja moraalisesti ladattu termi. Osa haastattavistani jopa kaihoi koko sanaa tai ainakin halusi määritellä sen vahvasti uudelleen (ks. Kant 2004). Kun huomasin tämän tutkimusprosessin aikana, aloin itsekin lähes tiedostamattani aika ajoin karttamaan tiettyjä pahuuden aiheita, esimerkiksi Paholaisesta keskustelemista. Pahuuden tabumaisuus siis yllätti jopa itseni: aloin ymmärtää tämän vasta hahmotellessani loppulukua. Samalla ymmärrykseni kasvoi myös haastateltavieni motivaatiosta pysytellä tutkimuksessani anonyymeina. Tässä mielessä tulokulmaa pahuus-keskusteluihin olikin varsin oleellista pehmentää lähestymällä pahuutta viihteen kautta, jotta hedelmällistä keskustelua syntyi.

Viihteessä pahuus on kenties kiehtovaa siksi, että hyvät hahmot koetaan tylsiksi. Kuten aiemmin on todettu, vaikka pahuus käsitettiin haastatteluissa erittäin pahoiksi teoiksi, voi silti vaikkapa sarjamurhaajan hahmo olla kiinnostava, erityisesti silloin, kun se sijoittuu turvallisesti viihteen fiktiiviseen maailmaan. Tämä aihe vaatisi ja ansaitsisi oman tutkielmansa: millaisia erilaisia merkityksiä syntyy silloin, kun poikkeuksellisen pahoja henkilöitä tarkastellaan tosielämässä ja missä määrin viihteen funktio on muuttaa tällaiset hahmot turvallisiksi peloksi.

Ihmisten tulkinnat todellisuudesta ovat viime kädessä subjektiivisia. Myös tieteessä pyrkimys objektiivisuuteen on jalo, muttei aina välttämättä onnistunut. Samoin tiede on väistämättä rajoittunut empiirisestä maailmasta tehtyihin havaintoihin, jolloin metafyyksille ja ontologisille kysymyksille, jotka pohtisivat vaikkapa ylikuonnollisen ja luonnollisen suhdetta ja erilaisten uskomusten merkityksiä, näyttää olevan yhä vähemmän tilaa. Nämä aiheet ovat edelleen ”ratkaisematta”, ne koetaan jo ratkaistuiksi tai keskitytään ilmiöihin, joihin tieteen työkalut pystyvät. Toisenlaista todellisuutta käsitteleviä aiheita kohtaan on kuitenkin suurta kiinnostusta, mutta tutkimuksen kentällä motivaatio niiden tutkimiseksi on verrattain vähäistä. Johtuuko tämä siitä, että

tässä ajassa on strategisesti järkevämpää keskittyä taloudellisesti tuottavampien, teknologisesti merkittävämpien tai vaikkapa markkinatalouden todellisuuteen keskittyviin tutkimusaiheisiin?

Nykyaikaisen tieteen hallitsemasta maailmankuvasta huolimatta haastatteluissani yliluonnolliset aiheet kuitenkin koettiin mielenkiintoisiksi. Samalla aiheisiin liittyi tietynlainen tabumaisuus. Yliluonnollisuus siis edelleenkin herättää ihmisissä vahvojaakin reaktioita, joko tunne- tai järkipäisesti, kiehtovuudesta skeptisyyteen. Näiden haastatteluiden valossa samankaltainen kiinnostuvuus näyttää ainakin jossain määrin pätevän myös pahuuteen, kunhan sen latautuneisuus on ensin purettu huolellisen määrittelyn avulla. Tätä tutkielmaa varten tehtyjen haastattelujen valossa voidaan sanoa, että suhtautuminen yliluonnolliseen, uskomusjärjestelmiin ja pahuuteen näyttää painottavan analyttistä otetta – halua ymmärtää ja osoittaa kiinnostusta oudoiksikin koettuja asioita ja ilmiöitä kohtaan – kuin halua tuomita kokemuksia. Analyttinen ihminen ei tuomitse pihalla tai metsässä mahdollisesti asustavia tonttuja, sillä maailmaan mahtuu monenlaista.

## Lähteet ja kirjallisuus

### *Haastattelut*

Kalle Rupan tekemät haastattelut aiheesta yliluonnollinen, pahuus ja viihde. Haastattelutiedostot ja litteraatiot tuhoataan tutkimuksen valmistuttua. Haastateltavista käytetään juoksevia tunnistenumeroita (H1, H2, jne.)

H1: maaliskuu 2012. Testihaastattelu. Aineistoa ei käytetä tässä tutkielmassa suoraan.

H2: syyskuu 2015. Vastaajana nainen s. 1989.

H3: syyskuu 2015. Vastaajana nainen s. 1990 V.N. & Vastaajana mies s. 1987 V.M.

H4: syyskuu 2015. Ryhmähaastattelu. Aineistoa ei käytetä tässä tutkielmassa.

H5: lokakuu 2015. Vastaajana nainen s. 1984.

H6: marraskuu 2015. Vastaajana mies s. 1980.

H7: marraskuu 2015. Vastaajana nainen s. 1987.

H8: joulukuu 2015. Vastaajana nainen s. 1990.

H9: joulukuu 2015. Vastaajana nainen s. 1987 V.N. & Vastaajana mies s. 1984 V.M.

H10: joulukuu 2015. Vastaajana nainen s. 1990.

### *Kirjallisuus*

Barton, Keith C. 2015. Elicitation Techniques: Getting People to Talk About Ideas They Don't Usually Talk About. *Theory & Research in Social Education* 43 (2): 179-205.

Choi, Jinhee & Mituyo Wada-Marciano 2009. *Horror to the Extreme: Changing Boundaries in Asian Cinema*. Hong Kong: Hong Kong University Press.

Dyer, Richard 2002. *Only Entertainment*. New York: Routledge.

Enges, Pasi 2012. *"Minä melkein uskon" – Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenon-saamelaisessa uskomusperinteessä*. Turku: Painosalama Oy.

Fingerroos, Outi 2004. *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: SKS.

Fingerroos, Outi & Jouhki Jukka 2014. Etnologinen kenttätö ja tutkimus: Metodien monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. Teoksessa Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.): *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki; Ethnos.

Fingerroos, Outi, Minna Opas & Teemu Taira 2004. Uskonnon paikka, teoksessa Outi Fingerroos, Minna Opas & Teemu Taira (toim.): *Uskonnon paikka*. Helsinki: SKS.

Gothóni, René 1997. Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä*, 136-148. Helsinki: Suomen antropologinen seura.

Hanich, Julian 2011. *Cinematic Emotion in Horror Films and Thrillers: The Aesthetic Paradox of Pleasurable Fear*. New York: Routledge.

Honko, Lauri 1983. *Uskontotieteen julkaisuja 1 – Uskontotieteen oppisanasto*, toimittanut Junnonaho, Martti. Turku: Turun yliopiston offset.

Hovi, Tuija 2004. Narratiivinen näkökulma uskonnolliseen kokemukseen, teoksessa Outi Fingerroos, Minna Opas & Teemu Taira (toim.): *Uskonnon paikka*. Helsinki: SKS.

Hutchings, Peter 2013. *The Horror Film*. Hoboken (NJ): Routledge.

Jouhki, Jukka 2010. Postmodernin pelimiehen todellisuus. *Pelitutkimuksen vuosikirja* 2: 58-68.

Jouhki, Jukka & Tytti Steel 2016. Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi: kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, 13-42. Helsinki: Ethnos.

Kant, Immanuel 2004. *Radikaali paha. Paha eurooppalaisessa perinteessä*. Toimitaneet Ari Hirvonen & Toomas Kotkas. Helsinki: Loki-Kirjat.

Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria (toim.) 2004. ”Miten lähestyä paha – Tutkimuksen lähtökohtia.” Paholainen, noituus ja magia – Kristinuskon kääntöpuoli. Pahuuden kuvasto vanhassa maailmassa. Helsinki: SKS.

Kawin, Bruce F. 2012. *Horror and the Horror Film*. New York: Anthem Press.

*Kielitoimiston sanakirja* 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/yliluonnollinen>, 27.11.2018.

Klemettinen, Pasi 1997. *Mellastavat pirut. Tutkimus kansanomaisista paholais- ja noituuskäsityksistä Karjalan kannaksen ja Laatokan Karjalan tarinaperinteessä*. Helsinki: SKS.

Koski, Kaarina & Marja-Liisa Honkasalo 2015. Miten tutkia kummia kokemuksia? *Elore* 22 (1). [www.elore.fi/arkisto/1\\_15/koski\\_honkasalo.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/1_15/koski_honkasalo.pdf)

Kotkavuori, Tapio 2004. *Vasemman käden polku*. Kaarina: Voimasana.

Kunnas, Tarmo 2010. Pahuuden ulottuvuudet. Teoksessa Männistö, Mauri (toim.): *Pahuuden ongelmia*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Kuula, Arja 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Lauerma, Hannu 2009. *Pahuuden anatomia. Pahuus, hulluus, poikkeavuus*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Lindqvist, Martti 2002. *Hyvä, paha ja pyhä*. Helsinki: Otava.

Männistö, Mauri (toim.) 2010. *Pahuuden ongelma*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Pöysä, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina, teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.): *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Rancken, Jeena 2017. *Yliluonnollinen kokemus. Tulkinta, merkitys ja vaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Ruotsala, Helena 2002. *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön pariskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Vammala: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>, 02.12.2018.

Seitsonen, Hannele 2010. Pyhitetty pahuus – uskonnon kosketuksia pahuuteen, teoksessa Männistö, Mauri (toim.): *Pahuuden ongelmia*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Sahanfelt, Robert A. 2011. On the Supernatural and Extraordinary Experience: Multiple Views and a Call for Synthesis. *Reviews in Anthropology* 40 (4): 312-335.

*Sanakirja.org* 2018.

<https://www.sanakirja.org/search.php?q=pahuus&l=17&l2=17>, 27.11.2018.

*Suomi Sanakirja* 2018. <http://suomisanakirja.fi/pahuus>, 27.11.2018.

Taira, Teemu 2006. *Notkea uskonto*. Tampere: Eetos.

Teays, Wanda 2012. *Seeing the Light: Exploring Ethics Through Movies*. Hoboken (NJ): Wiley-Blackwell

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2017. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: SKS.

Valk, Ülo 1997. *Perkele. Johdatus demonologiaan*. Tampere: Vastapaino.

Vidalín, Arngrímur 2015. Some Thoughts on the Supernatural, the Fantastic and the Paranormal in Medieval and Modern Literature. Teoksessa Tommy Kuusela & Giuseppe Maiello (toim.), *Folk Belief and Traditions of the Supernatural*. Kööpenhamina: Beowulf Press.

Watts, Jacqueline H. 2010. Ethical and practical challenges of participant observation in sensitive health research. *International Journal of Social research Methodology* 14 (4): 301-312.

*Wikipedia* 2018. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Pahuus>, 27.11.2018.

*Yle Uutiset* 20.1.2016. Suomalaisilta kerätty satoja tarinoita – Tutkimus vapauttaa yliluonnollisen kokemisen arkiseksi. <https://yle.fi/uutiset/3-8603073>, 27.11.2018.

## **Liite. Haastattelurunko.**

Taustat ja suhde Buffyverseen

<https://en.wikipedia.org/wiki/Buffyverse>

- Millaista viihdettä seuraat, miksi?
- Kuinka päädyit tietynlaisen viihteen pariin?
- Kuinka Buffyverse tuli tietoisuuteen?
- Suhtautuminen Buffyverseen?
- Suhtautuminen kauhuviihteeseen/viihteeseen jota haastateltava seuraa.
- Kuinka suhtautuisit kohtaamiseen Buffyversen vampyyrin/demonin kanssa todellisessa maailmassa?
- Kuinka toimisit Buffyversen kaltaisessa maailmassa ylipäätään, jossa myyttiset olennot ovat todellisuutta?

Yliluonnollinen ja pahuus

- Mitä on yliluonnollinen?
- Suhtautuminen yliluonnolliseen?
- Oletko kohdannut mielestäsi yliluonnollisia ilmiöitä?
- Mitä on pahuus?
- Viehättääkö pahuus?
- Haastateltavan näkemys pahuudesta VS. Yleismaailmallinen näkemys pahuudesta VS. Haastattelijan näkemys pahuudesta –pallottelutuokio jos lähtee.
- Linkit yliluonnollisuuden ja pahuuden välillä, onko niitä?
- Paluu viihteeseen/Buffyverseen, pohdinta pahuuden kokemiseen viihteen kautta VS. Reaalimaailma. Erot ja yhtäläisyydet?
- Miksi pahuutta viihteellistetään nykyaikana?

Yhteenveto

- Loppukeskustelu
- Yleistä reflektiota.